

Valorizacija lokalnih resursa za razvoj cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu

Bucul, Karmen

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:386099>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Diplomski sveučilišni studij

KARMEN BUCUL

**Valorizacija lokalnih resursa za razvoj cjelogodišnjeg turizma na
otoku Cresu**

**Valorisation of local resources for the development of year-round
tourism on the island of Cres**

Diplomski rad

Opatija, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

Diplomski sveučilišni studij

Menadžment u turizmu

KARMEN BUCUL

**Valorizacija lokalnih resursa za razvoj cjelogodišnjeg turizma na
otoku Cresu**

**Valorisation of local resources for the development of year-round
tourism on the island of Cres**

Diplomski rad

Kolegij: Turističko planiranje i razvoj

Mentor: Prof. dr. sc. Dora Smolčić Jurdana

Student: Karmen Bucul

Matični broj: DS3517

Opatija, srpanj 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

Karmen Bucul

DS3517

(ime i prezime studenta)

(matični broj studenta)

Valorizacija lokalnih resursa za razvoj cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu
(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor diplomskog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, 15.5.2023.

Potpis studenta

Sažetak

Razvoj turizma na otoku Cresu u velikoj mjeri utječe na većinu njegovih stanovnika. Direktno ili indirektno, na otoku Cresu gotovo cijelo lokalno stanovništvo bavi se turizmom, bilo to kroz rad u smještajnim ili ugostiteljskim objektima ili u ulozi privatnih iznajmljivača. Otok Cres obalna je destinacija koja ima dugu tradiciju bavljenja turizmom, no „Sunce i more“ je i dalje glavni turistički proizvod na ovom području. Iz tog razloga, i dalje se gotovo sav turistički promet ostvari u ljetnim mjesecima, dok turizma tijekom zimskih mjeseci nema. Kako bi došlo do razvoja cjelogodišnjeg turizma, potrebno je poduzeti mjere koje zahtijevaju veliku količinu truda i dobru suradnju svih nositelja turističke ponude ovog područja. Glavna tematika ovog rada je valorizacija lokalnih resursa u svrhu razvoja cjelogodišnjeg turizma. Otok Cres je destinacija koja se može pohvaliti velikim prirodnim bogatstvima kao što su očuvane plaže, čisto more, netaknuta priroda šumskog područja i stoljetnih maslinika, a isto tako, zbog svoje dinamične povijesti, bogata je i kulturno-povijesnim i vjerskim spomenicima i građevinama. Kako bi otok Cres postao jedna od prepoznatljivih destinacija na Jadranu, potrebno je i proširiti ponudu smještajnih objekata, kao i ponudu ugostiteljskih objekata te prilagoditi infrastrukturu kako razvoj turizma ne bi nepovratno uništio izgled destinacije. Isto tako, turizam otoka Cresa ipak je gotovo centraliziran u gradu Cresu, a kako bi se efikasnije razvijao diljem cijelog otoka, potrebno je uključiti i ostala manja naselja u budući razvoj te valorizirati seoska domaćinstva i ostale slične resurse koje ovaj otok nudi. Kroz rad je provedeno istraživanje u kojem je su sudjelovali ispitanici koji rade u turizmu. Ispitanici su se većinski složili da bi se boljom valorizacijom turističkih resursa moglo ostvariti ideju cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu, a lokalni resursi koji su u odgovorima prevladali bili su seoska domaćinstva, ruševine u staroj gradskoj jezgri, šumske staze i šetnice i drugi. Kao specifični oblik turizma čiji razvoj bi ispitanici najviše podržali na otoku Cresu prevladao je seoski turizam, koji je uz kulturni i sportsko-rekreacijski dobio najviše ocjene. Osim toga, postavilo se i pitanje za koje manifestacije ispitanici smatraju da bi se trebale poboljšati u svrhu produživanja turističke sezone, a najveći broj odgovora odnosio se na Semenj, najstariju cresku manifestaciju te na Advent i gastronomske manifestacije poput Brudetijade i Gulašijade. Ipak, na pitanje bi li voljeli poslovati u turizmu kroz cijelu godinu, manje od polovice ispitanika odgovorilo je potvrdnim odgovorom, što je pokazatelj da su mnogi turistički radnici otoka Cresa zadovoljni radom tijekom turističke sezone i prihodima ostvarenim tijekom trajanja iste.

Ključne riječi: turizam; turistički resursi; turistička ponuda; cjelogodišnji turizam

Sadržaj

Uvod	1
1. Turistički resursi	2
1.1. Prirodni turistički resursi	2
1.2. Društveni turistički resursi	4
2. Preduvjeti razvoja turizma otoka Cresa	6
2.1. Prirodno-geografski čimbenici	6
2.1.2. Geološka i geomorfološka obilježja	7
2.1.3. Klimatska i biogeografska obilježja	8
2.1.4. Prirodna i kulturno-povijesna baština	10
2.2. Društveno-geografski čimbenici	13
2.2.1. Demografski i socijalni čimbenici	13
2.2.2. Kvaliteta života i stanje infrastrukture	15
2.2.3. Gospodarstvo	16
3. Analiza sadašnjeg stanja otoka Cresa	18
3.1. Postojeći strateški dokumenti i programi	18
3.2. Kvantitativna analiza sadašnjeg stanja	21
3.2.1. Analiza turističke ponude	21
3.2.2. Analiza turističke potražnje	22
3.3. Kvalitativna analiza sadašnjeg stanja	29
4. Istraživanje stavova ispitanika o razvoju cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu ...	34
4.1. Uzorak i metodologija istraživanja	34
4.2. Rezultati	34
5. Smjernice budućeg razvoja cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu	46
Zaključak	49
Bibliografija	51
Popis tablica, grafikona i slika	53

Uvod

Turizam na otoku Cresu ima vrlo bogatu i dugu tradiciju te čini sastavni dio života lokalnog stanovništva koje, direktno ili indirektno, sudjeluje u njegovom napretku. Nastanak turizma na otoku Cresu seže u davnu 1845. godinu kad je nekolicina putnika parobrodima doputovala iz Rijeke za Cres. Zahvaljujući svojoj bogatoj povijesti i očuvanoj i netaknutoj prirodi, otok Cres ima puno mogućnosti za daljnji razvoj turizma. Na otoku Cresu prevladava privatni smještaj, a u manjoj mjeri su prisutni hoteli i kampovi. Unatoč brojnim mogućnostima za razvoj raznih specifičnih oblika turizma, turistička ponuda otoka Cresa poprilično je zastarjela te se turizam na ovom području i dalje temelji na „suncu i moru“.

Tema ovog diplomskog rada je Valorizacija lokalnih resursa za razvoj cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu, čiji je predmet proučavanja kako valorizacija postojećih lokalnih resursa može produljiti turističku sezonu na otoku Cresu. Svrha rada je analizirati postojeću ponudu te sve segmente turizma otoka Cresa kako bi se utvrdilo jesu li i u kojoj su mjeri postojeći lokalni resursi valorizirani i valorizacija kojih resursa bi dovela do pojave cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu. Cilj rada je taj da se ukaže na važnost valorizacije postojećih, a neprepoznatih ili zaboravljenih lokalnih resursa, a koji bi uvelike pomogli pri obogaćivanju turističke ponude otoka Cresa i svih njegovih naseljenih i nenaseljenih mjesta. Znanstvene metode koje su korištene pri pisanju ovog diplomskog rada su: metoda analize, metoda sinteze te metoda istraživanja i metoda promatranja. Osim uvoda, u kojem je ukratko predstavljena promatrana destinacija, i zaključka, u kojem su obuhvaćene najbitnije sastavnice svih poglavlja, rad se sastoji od pet poglavlja. Prvo poglavlje naziva se Turistički resursi i u njemu je objašnjen sam pojam turističkog resursa te njegove podjele na prirodne i društvene turističke resurse. Drugo poglavlje odnosi se na same preduvjete razvoja turizma na otoku Cresu i u njemu se analiziraju svi prirodno-geografski čimbenici i društveno-geografski čimbenici. Iduće poglavlje bavi se analizom sadašnjeg stanja otoka Cresa koja se sastoji od kvantitativne i kvalitativne analize te analize postojećih strateških dokumenata i programa za razvoj otoka Cresa. Četvrto poglavlje bazirano je na analizu rezultata istraživanja provedenog u svrhu pisanja ovog diplomskog rada, o stavovima ispitanika o razvoju cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu, a sadrži opis istraživanja, opis ciljne skupine ispitanika, navodi se metodologija istraživanja i naposljetku rezultati istraživanja temeljem prikupljenih upitnika. U petom poglavlju navedene su i opisane smjernice za budući razvoj cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu.

1. Turistički resursi

Turistički se resursi zbog svoje znamenitosti te rekreativnih i estetskih karakteristika promatraju kao svojevrsne atrakcije koje postaju sastavnim dijelom turističke ponude određenog prostora. To su prirodna ili društvena dobra koja se mogu turistički iskoristiti (valorizirati) odnosno one pojave, objekti i procesi koje turisti (i izletnici) posjećuju. Oni su dio cjeline određenog geografskog područja odnosno zemlje ili regije, a bogatstvo resursima je komparativna prednost tih zemalja ili regija u gospodarskom razvoju. Pravilno korištenje lokalnih resursa utječe kako na poslovanje privatnih aktera tako i na rast i razvoj samog gospodarstva destinacija. Odgovarajuća kombinacija povijesnih, kulturnih, ekoloških i upravljačkih dobara, kao i ona između javnih vlasti i privatne intervencije, može utjecati na odabir destinacije zbog ukupnog povećanja njezine atraktivnosti.¹ Valorizacija turističkih resursa kroz tržišni mehanizam zahtijeva analizu želja i potreba turista i turističke potražnje s jedne strane te ekonomske potrebe destinacije i turističke ponude s druge strane.² Turističkim resursima smatraju se sva ona sredstva koja se mogu privesti korisnoj svrsi u turizmu nekog područja. Turistički resursi mogu se definirati i kao oni čimbenici zahvaljujući kojima se stvara ukupno turističko iskustvo, a uključuje kulturu (kao npr. Kineski zid, egipatske piramide, obilazak Eiffelovog tornja, itd.), okoliš (promatranje ptica na Lesbosu, Amazonska šuma, nacionalni parkovi,..) te infrastrukturu (prometna, smještajna, zdravstvena ili prirodna).³ Nema razvoja turizma na pojedinom području ako ono ne posjeduje prirodni ili antropogeni resurs visokog stupnja privlačnosti koji može svojim karakteristikama privući određeni segment turističke potražnje odnosno cjelokupna ponuda u turizmu zemlje morala bi se temeljiti upravo na atraktivnim svojstvima resursa kojima raspolaže.⁴ Turistički resursi se prema genetskom podrijetlu dijele u dvije skupine: Prirodni (biotropni) i društveni (antropogeni) resursi.

1.1. Prirodni turistički resursi

Prirodni turistički resursi su turistički resursi koji zadovoljavaju fiziološke potrebe turista i utječu na njihove fiziološke funkcije, poput opuštanja, oporavka i odmora. Uz zadovoljavanje potreba turista, zbog svoje su privlačnosti postali čimbenici turističkog razvoja određenog prostora. Prirodni turistički resursi čine sve elemente neke geografske cjeline s velikim

¹ Coccorese P, Pellicchia A (2006): Local tourism features in Italy: a binomial logit analysis. *Tourism Economics* 12(1): 565–583.

² Angelevska-Najdeska, K., Martinoska, S. (2017.): Tourist resources valorisation through the market mechanism, *Iss.10*, str. 131.-141.

³ Tsartas, P., Despotaki, G., Sarantakou, E., (2016): New Trends for Tourism Products: The Issue of Tourism Resources, <http://jotr.eu/index.php/tourism-management/131-tourism-resources>, preuzeto 21.5.2023.

⁴ Kušen, E. (2002): Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb, str. 7

stupnjem atraktivnosti, pružajući time prostora za ekonomsku valorizaciju jer atraktivnost prostora predstavlja razlog dolaska i boravka turista u destinaciji. Određeni su geološkim značajkama, vodom, biljnim i životinjskim svijetom, klimom i prirodnom baštinom poput nacionalnih parkova, parkova prirode, rezervata i dr. Svaka od navedenih komponenti predstavlja pojedinačnu atrakciju određenog lokaliteta koja zbog svojih karakteristika i svojstava može biti glavni razlog putovanja turista u destinaciju, samo jedan od razloga putovanja ili na bilo koji način utjecati na odluku o putovanju. Prirodni resursi temelj su za gotovu svaku turističku atrakciju. Prirodni resursi zaslužni su za prvobitnu motivaciju turista da posjeti određenu lokaciju i tek će, nakon što prirodno okruženje zadovolji njihovu potrebu, istraživati ostale atrakcije neke lokacije.⁵

Tablica 1. Podjela prirodnih turističkih resursa

Geomorfološki	Planine, planinski lanci, vulkani, klisure, kanjoni, špilje, pećine, polja u kršu, krški oblici (vrtače, škrape,..)
Klimatski	Ekvatorijalna klima, tropska klima, umjereno tople klime, umjereno svježije klime, planinski tip klima, hladna klima, polarna klima
Hidrogeografski	Oceani, mora, jezera, rijeke, podzemne rijeke, termalne vode, gejziri
Biogeografski	Flora i fauna
Pejsažni	Planinski pejsaži, nizinski ili pejsaži relativno niskog reljefa, primorski pejsaži

Izvor: Bilen, M. (2006.): Turizam i prostor- Ekonomsko-geografski aspekti turističke valorizacije prostora u turizmu, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, str 39.

U tablici 1 prikazana je podjela prirodnih turističkih resursa, a ona se sastoji od geomorfoloških, klimatskih, hidrogeografskih, biogeografskih i pejsažnih turističkih resursa, koji se onda dijele na podvrste, od kojih je svaka gotovo jednako važna i svaka je odraz prirodnog bogatstva nekog područja, njegove prepoznatljivosti te čest motiv dolazaka turista.

⁵ Vukonić, B. (2020). Programiranje turističkog razvoja i njegov odnos prema prirodnim resursima, Mjera, 2(3), str. 122-125., <https://hrcak.srce.hr/259159>, preuzeto: 1.3.2023.

1.2. Društveni turistički resursi

Društveni (antropogeni) turistički resursi prvenstveno zadovoljavaju psihološke potrebe čovjeka, posebice njegove osobne kulturne potrebe. Društveni turistički resursi stvoreni su tijekom daleke ili bliske povijesti od strane naroda ili etničkih skupina te su plod čovjekova fizičkog ili umnog rada. Ovi resursi predstavljaju sadržaje za koje su vezana znamenita, povijesna i estetska svojstva; ljudi i njihove tvorevine, njihova baština, kultura, običaji, građevine i kulturno-povijesni objekti. Turisti kojima su društveni turistički resursi razlog ili jedan od razloga putovanja u određenu destinaciju većinom su visokoobrazovani i samim time veće potrošačke moći. Za ove resurse vezani su kraći boravci nego oni potaknuti prirodnim resursima, a njihov stupanj atraktivnosti te povijesnog značaja određuje intenzitet posjetitelja. Kako bi turistički resursi bili privlačni, moraju pratiti trendove društvenog razvoja, odnosno dokazana je dijalektička veza između razvoja cjelokupnog društva i turizma. Kako su se mijenjala očekivanja i zahtjevi društva tako su se mijenjali i turistički resursi. Sami prirodni resursi neke destinacije nisu više dovoljni kako bi se zadovoljile sve želje, potrebe, ali i očekivanja turista. Suvremeni turist od destinacije očekuje autentični doživljaj koji podrazumijeva kontakt s lokalnim stanovništvom, njegovom tradicijom, ali i baštinom.⁶ Kako bi se stvorila autohtona i zanimljiva atrakcija aktivnosti koje su se nekada radile svakodnevno i bile su sastavni dio života, lokalne zajednice pretvaraju ih u suvenire, interaktivne muzeje, susrete i aktivnosti. Nerijetko se za potrebe privlačenja turizma i stvaranja turističke atrakcije prezentiraju razni stari zanati i običaji iz sredine u kojoj se turist nalazi.⁷

Tablica 2. Podjela društvenih turističkih resursa

Kulturnopovijesni	Sačuvani ostaci prošlih civilizacija i njihova tehnološka dostignuća, spomenici, urbanističke cjeline, umjetnička ostvarenja
Etnosocijalni	Materijalna i duhovna kultura jednog naroda: narodne igre, pjesme, običaji, narodne nošnje, rukotvorine, kulinarske vještine, mentalitet
Umjetnički	Muzeji, galerije, knjižnice, gliptoteke, zbirke, spomenici iz povijesnog i kulturnog razvoja; dostignuća u arhitekturi, likovnoj, glazbenoj i kazališnoj umjetnosti

⁶ Magaš, D., Vodeb, K. i Zadel, Z. (2018). *Menadžment turističke organizacije i destinacije*. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:819416>, preuzeto 1.3.2023.

⁷ Dujmović, M. (2019). Komercijalizacija kulturne baštine u turizmu, *Socijalna ekologija*, 28(2), str. 145-161., <https://doi.org/10.17234/SocEkol.28.2.3>, preuzeto 1.3.2023.

Manifestacijski	Ustanove koje organiziraju obrazovne i obrazovno-rekreacijske aktivnosti ili manifestacije
Ambijentalni	Manje ili veće prostorne cjeline koje je stvorio čovjek svojim radom i umijećem – zračne luke, morske luke, hidroelektrane, trgovi, bulevari i drugi urbani prostori, trgovi naselja

Izvor: Bilen, M. (2006): Turizam i prostor – ekonomsko-geografski aspekti turističke valorizacije prostora u turizmu, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, str. 39.

Društveni, odnosno antropogeni turistički resursi dijele se, kao i prirodni, u pet skupina, a to su: kulturnopovijesni, etnosocijalni, umjetnički, manifestacijski i ambijentalni, što je vidljivo iz Tablice 2.

2. Preuvjeti razvoja turizma otoka Cresa

U ovom dijelu rada analizirat će se prirodno-geografski i društveno-geografski čimbenici koji predstavljaju same preuvjete razvoja turizma na otoku Cresu. Otok Cres obiluje prirodnim bogatstvima, karakterizira ga netaknuta priroda i obilje flore i faune i razni krški oblici, kao i bogatstvo povijesne baštine s brojnim spomenicima, crkvama i kapelicama. Važan preuvjet razvoja turizma također su demografski i socijalni čimbenici, kao i sama kvaliteta života lokalnog stanovništva, bez kojeg se turizam ne može dalje razvijati i napredovati.

2.1. Prirodno-geografski čimbenici

Posebnost prirodno-geografskih čimbenika je ta da se oni ne mogu mijenjati, već su prilagođeni strukturi pojedinog područja i na njih je teško, a nerijetko i nemoguće utjecati. Prirodna bogatstva pružaju mogućnost razvoja i manje razvijenim zemljama jer su ona često motiv dolaska mnogih turista, ali i pružaju im mogućnost ostvarivanja znatnih prihoda od izvoza određenih prirodnih sirovina kojima obiluju. U današnje vrijeme, cijeli je svijet suočen s velikim problemima, kao što su oskudica hrane, nedostatak sirovina, prenapučenost, zagađenost prirode i slično. Prirodni resursi poput čistog mora, čistog zraka i čiste vode postaju važniji nego ikada dosad i predstavljaju sredstvo rješavanja postojećeg stanja. Predstavljaju određeni raspored uvjeta i materije na koju čovjek primjenjuje svoju aktivnost pod određenim gospodarskim zakonitostima, da bi uvećao svoje ukupno bogatstvo.⁸ Prirodna bogatstva su, osim za prihode od izvoza, važna i kao motiv dolaska sve većeg broja turista. Zbog izrazite napučenosti, užurbane svakodnevnice u gradovima, gužvi i stresa na radnom mjestu, sve je više turista koji za svoje godišnje odmore biraju upravo destinacije na kojima će se moći što više odmaknuti od svakodnevnog načina života. Često su gospodarski nerazvijene zemlje upravo takva destinacija i time privlače sve veći broj turista koji traže mir, avanturu i rekreaciju, a posjećena zemlja ostvaruje prihode od turizma i gospodarski se razvija. Što se otoka Cresa tiče, može se reći da je prirodno vrlo bogat otok, a u nastavku rada navedena su najznačajnija obilježja otoka koja doprinose cjelokupnom razvoju turizma.

2.1.1. Veličina i osnovna prostorna obilježja

Otok Cres, uz otok Lošinj, s kojim je povezan mostom u mjestu Osor, te uz manje okolne otoke, čini najveći otočni kompleks Jadranskog mora. Površina otoka Cresa iznosi 405,78 km². Najsjevernija točka otoka je rt Jablanac (45°11'N), a najjužnija je rt Suha Punta (44°36'S), iz

⁸ Družić, I., op. cit., str. 59

čeg se može primijetiti da kroz otok Cres prolazi četrdesetpeti paralela, točnije na relaciji između grada Cresa i mjesta Vodice na sjevernom dijelu otoka. Obala otoka Cresa je razvedenog tipa, sadrži mnoštvo uvala i šljunkovitih plaža na zapadu i jugu otoka, dok je obala sjeverne i južne strane otoka sačinjena od strmih i surovih stijena. Na južnoj strani otoka nalazi se već spomenuta granica s otokom Lošinjem. Na sjeveru otoka nalazi se morska granica s Mošćeničkom Dragom, Lovranom, Opatijom, Rijekom i Kraljevicom, a istočna i zapadna strana otoka trajektnom su linijom povezane s kopnom. Na istoku otoka odvija se trajektna linija Merag – Valbiska, preko koje je Cres povezan s otokom Krkom i Rabom, dok je na zapadnom dijelu otoka pristanište Porozina, preko kojeg je Cres povezan s istarskim poluotokom, trajektnom linijom Porozina – Brestova. Zbog trajektnih linija na dvije strane otoka, koje svakodnevno i učestalo voze, po gotovo svim vremenskim uvjetima, i jedne katamaranske linije koja otok Cres povezuje s gradom Rijekom, Malim Lošinjem, mjestom Martinšćica te otocima Suskom, Unijama i Ilovikom, može se reći da on ima povoljan geografski položaj. Najveći broj turista, od kojih je većina iz srednje Europe, na Cres dolazi cestovnim putem. Grad Cres, glavni i najveći grad, nalazi se u središnjem dijelu otoka. Na otoku Cresu, uz grad Cres koji broji oko 2000 stanovnika, prevladavaju mala mjesta, od kojih su neka nenaseljena, dok naseljena broje do maksimalno 300 stanovnika.

2.1.2. Geološka i geomorfološka obilježja

Geološku i geomorfološku osnovu čine sve pojave i procesi vezani za genezu, raširenost i suvremenu dinamiku reljefa. Uloga reljefa kao samostalnog prirodnog čimbenika je kompleksna jer se može uzeti u obzir kao preduvjet pojavnog oblika i načina utjecaja svih ostalih prirodnih datosti u prostoru; utječe na kvalitativne značajke površinskog i pri površinskog dijela stijenskog kompleksa, na osobine klime, tla, vegetaciju, koeficijent otjecanja i drugo. Premda se valorizacija rijetko zasniva na samo jednom prirodnom elementu, važno je napomenuti da su ravnice, prostorno obilježje za monotoni, a planine za varijabilni turizam.⁹

Za otok Cres je karakterističan krški reljef te je ujedno on najvažnija prirodno-geografska osnova otoka te kao takva ima podlogu za druge geografske osnove. Reljef u socio-gospodarskom i kulturnom razvoju čovječanstva ima veoma važnu ulogu, posebno kao čimbenik u oblikovanju naselja, određuje način gospodarske i prometne valorizacije prostora, utječe na klimu, životinjski i biljni svijet, na raspored stanovništva, na način života i dr. Što se tiče reljefnih oblika na Zemlji, udubljenja i uzvišenja, kao i neke druge geomorfološke pojave

⁹ Blažević, I., Knežević, R. (2006.): Turistička geografija Hrvatske, FTHM, Opatija, str. 112

imaju veliku ulogu kada se oblikuje sama turistička ponuda, ali i kada se izgrađuje razna infrastruktura ili izgradnja nekih receptivnih kapaciteta. Reljefna udubljenja su doline, kotline, polja u kršu, krateri, špilje i drugo, a uzvišenja su planine, vulkani, humovi, dine i sl.¹⁰

Veći dio otoka Cresa, građen je od vapnenaca koji se od dolomita razlikuju u sastavu i otpornosti koji se odražavaju i u izgledu današnjeg reljefa. U krškom podzemlju brojni su speleološki odnosno endokrški oblici, kao što je Jami na sredi na južnom dijelu Cresa koje su već u davnoj prošlosti iskorištene od strane doseljenika.¹¹

Reljef na obali relativno je mladog postanka, što ukazuje odnos otočnog reljefa i obalne raščlanjenosti te mala transformacija abrazijskim djelovanjem.¹² Razlikuju se niske obale nastale destrukcijom i akumulacijom te visoke i strme stjenovite obale na istočnoj strani otoka nastale djelovanjem razornih valova uzrokovanih burom.¹³ Iz tog razloga se niske obale otoka u velikoj većini koriste u svrhu kupališnog turizma, sastojeći se od manjih i većih plaža dostupnih široj masi.

S obzirom da na otoku nema stalnih tokova, a Vransko jezero je od većine naselja daleko, naselja su se vodom koristila iz lokvi nastalih u prirodnim udubljenjima u kojima se skupljala kišnica.¹⁴ S porastom broja stanovnika otoka, lokve u prirodnim udubljenjima postale su nedovoljne te su se gradile umjetne lokve u kojima se također skupljala kišnica, zidane ili u kamenu. Danas su zbog izgrađenog vodovoda one uglavnom zapuštene ili služe za napajanje stoke. Za turizam su posebno značajne obale na kojima su morska kupališta, odnosno plaže.

Dijele se na pješćane, šljunčane te kamene ploče i kupališta koja su obrasla travom. Općenito promatrajući, na otoku Cresu prevladava krški reljef i samim time sadrži malo plodnog i obradivog tla, crvenice. Za samo nastajanje tla i pružanje mogućnosti da se ono obrađuje, zaslužna je vapnenačka podloga.

2.1.3. Klimatska i biogeografska obilježja

Klimatska obilježja otoka Cresa uvjetovana su geografskim položajem otoka u kvarnerskom prostoru, konfiguracijom i veličinom otoka, reljefom te utjecajem okolnog mora. Na sjevernom dijelu otoka prevladava umjereno topla vlažna klima s toplim ljetima (razred Cfb), a na istoku i jugu otoka prevladava umjereno topla vlažna klima s vrućim ljetima (razred Cfa). Prosječna

¹⁰Bilen, M., Bučar, K. (2004.): Osnove turističke geografije, Mikrorad, Zagreb, str. 65.

¹¹ Blažević, I. (1999.): Cres-Lošinj : šarmantni zapadnokvarnerski otoci, Zagreb : Art studio Azinović, str. 97.

¹² Stražičić, N. (1997.): Cresko-lošinjsko otočje : geografska obilježja, Geografski horizont, God.43, str.63.

¹³ Stražičić, N. (1997.): Cresko-lošinjsko otočje : geografska obilježja, Geografski horizont, God.43, str. 86.

¹⁴ Jadranski suhozidi (2011.): Cres, <http://www.dragodid.org/jadranski-suhozidi-cres/comment-page-1/>, str. 11., preuzeto 4.2.2023.

količina padalina na otoku Cresu iznosi 1063 mm, relativna vlažnost zraka 60%, prosječna godišnja temperatura iznosi 14°C, u srpnju i kolovozu prosječna temperatura iznosi 23°C, dok srednja temperatura u siječnju iznosi 6°C. Položaj otoka Cresa u Kvarnerskom zaljevu uvjetovala je izloženost otoka sredozemnim i kontinentalnim utjecajima, posljedično, u ljetnom periodu pojavljuju se konvekcijske kiše¹⁵, zbog čega nema izrazito sušnog razdoblja tipičnog za mediteransko podneblje, dok su u zimskom periodu česti prodori hladnih zračnih masa. Važan klimatski element u formiranju otočnog krajobraza je vjetar, posebice bura, što se očituje u sjeveroistočnim i srednjoistočnim reljefnim strmcima ili klifovima te vegetacijski golim pokrovom, uglavnom bez naselja.¹⁶

Klimatska obilježja otoka Cresa utječu na izgled krajolika, vegetacijski pokrov i bioraznolikost. Današnji izgled vegetacijskog pokrova uvjetovan je velikom izduženošću i pružanjem otoka u pravcu sjever-jug, nadmorskom visinom, položajem otoka u odnosu na kopno, različitom izloženošću obale vjetru (buri) te tisućljetnim antropogenim utjecajima. U prošlosti otok Cres je bio prekriven hrastovom šumom, no utjecajem čovjeka, sječom šuma i ispašom stoke došlo je do degradacije prvobitnog šumskog pokrova, posebice na središnjem dijelu otoka. Šumski pokrov zamijenile su velike površine pašnjaka i stjenovitih predjela parcelizirani dugačkim potezima suhozida što je dokaz čovjekove eksploatacije prirodnih resursa i stvaranje kulturnog krajolika. Na otoku Cresu razvio se biljni svijet s približno 1400 biljnih vrsta i određenim brojem endemskih i reliktnih vrsta. Endemske vrste poput zajednice istarskog zvončića i dalmatinske zečine rastu u pukotinama okomitih stijena, a druge endemske vrste svoje stanište su pronašle na ogoljelim kamenjarskim pašnjacima nastalim antropogenim djelovanjem poput endemične biljne zajednice ljekovite kadulje i kovilje. Endemični kamenjarski pašnjaci biljnih vrsta važni su za razvoj ovčarstva i pčelarstva, a najbitnije lokacije su okolica brda Sis na sjeveru otoka i područje južno od Vranskog jezera prema Punta Križi.¹⁷

Životinjski svijet karakterizira veliki broj vrsta ptica (136) od kojih se 65 gnijezdi na sjevernom dijelu otoka (područje Tramuntane). Od posebnog značaja za ptičji svijet je kolonija euroazijskog bjeloglavog supa (*Gyps fulvus*) koja obitava na otoku Cresu, jednom od posljednjih staništa strogo zaštićenog i posljednjeg strvinara u Republici Hrvatskoj. Na otoku Cresu nalazi se Centar za posjetitelje i oporavilište za bjeloglave supove koji je započeo s radom 2017. godine. Područje Tramuntane je i geografski najsjevernije prirodno stanište bjeloglavih supova na svijetu.

¹⁵ Oborine izazvane konvektivnim procesima u kojima padaju najčešće u obliku pljuska

¹⁶PPLR (2015.): Studija krajobraza otoka Cresa, Cres., str. 10

¹⁷ Ibidem

Od sisavaca je značajna populacija dupina, posebice zajednica dobrih dupina koja trajno obitava u moru cresko-lošinjske otočne skupine. U kategoriji strogo zaštićenih vrsta sisavaca na otoku Cresu zaštićeno je nekoliko vrsta šišmiša od kojih su najugroženiji, Blazijev potkovnjak i Južni potkovnjak. Na otoku Cresu obitava i značajan broj vodozemaca i gmazova, 28 vrsta, od kojih su posebno zaštićene tri vrste vodozemaca te devet vrsta gmazova, a zabilježeno je postojanje žablje vrste gatalinke i zelene krastače koje se smatraju indikatorima očuvanosti okoliša. Otok Cres stanište je i brojnim vrstama leptira.¹⁸

U kategoriji zaštićene prirodne baštine na otoku Cresu postoje dva posebna ornitološka rezervata koji obuhvaćaju obalno područje između uvale Fojiška i uvale Pod Predošćica na sjevernom dijelu otoka i područje na srednjem dijelu otoka između uvale Mali bok i uvale Koromačna. U kategoriji spomenika prirode zaštićen je Stari hrast u Sv. Petru (Tramuntana). Prema Prostornim planovima uređenja Grada Cresa, odnosno Grada Malog Lošinja, predloženi su sljedeći dijelovi prirode za zaštitu: u kategoriji posebnih rezervata, botaničko-zooloških; područje Vranskog jezera i područje šume Tramuntane, u kategoriji posebnog rezervata – šumske vegetacije; područje šuma pitomog kestena na području Tramuntane i područje šuma na Puntii Križa. U kategoriji značajnog krajobraza za zaštitu se predlažu prijevoj između vrha Sis i vrha Barbin te područje Lubenica. U kategoriji spomenika prirode za zaštitu se predlažu i sljedeći krški oblici: Jama Lipica (Dragozetići), Jama Kus (Vrana) i Jama Čampari, te sve veće lokve.¹⁹ Otok Cres dio je ekološke mreže Natura 2000, kako zbog bioraznolikosti otoka, tako i zbog činjenice što je područje otoka Cresa značajno za ugroženu vrstu, bjeloglavi sup, te je cijelo područje otoka Cresa za koje je utvrđeno da je gnjezdilište bjeloglavih supova zaštićeno kao područje važno za očuvanje ptica, dok je morsko stanište značajno za osjetljivu populaciju dobrih dupina i sukladno tomu određeni dijelovi mora također su zaštićeni.

2.1.4. Prirodna i kulturno-povijesna baština

Bogata prirodna i kulturna baština obilježje je koje otok Cres svakako posjeduje. Sjeverni dio Cresa, zvan Tramuntana, najznačajnije je prirodno područje na cijelom istoimenom otoku. To je ujedno i šuma koja predstavlja značajnu vrijednost prirodne baštine otoka Cresa, sastojeći se ponajviše od šume visokih hrastova i kestenova. Tramuntana je, također, područje na kojem obitava najsjevernija europska prirodna populacija bjeloglavih supova, rijetka i ugrožena vrsta ptica grabežljivica. Oni se gnijezde na okomitim liticama otoka Cresa, kojih diljem otoka ima

¹⁸ Ibidem, str.17

¹⁹ Ibidem, str.21

u velikom broju, najviše na području Tramuntane i jugoistočnoj obali, u okolici mjesta Orlec. Središnji dio otoka, zbog tisućljetne ispaše stoke pretvoren je u pašnjake i kamenjare, a zbog utjecaja bure je vidljiva razlika između ogoljenih istočnih dijelova izloženih posolici i zapadnih dijelova obraslih gustom makijom.²⁰

Raznovrsnost biljne vegetacije obilježje je i ostalog dijela otoka, a na njemu su najrasprostranjenije vrste hrast medunac, kesten, brijest, grab, crni jasen i crnika. Osim bjeloglavog supa, otok Cres nema više endemskih životinjskih i biljnih vrsta, a ostale životinjske vrste koje obitavaju na ovom otoku su ovce, koze, kune, šumski zečevi i divljač. Divlje svinje, koje su alohtona²¹ vrsta dovedena na otok radi rekreacijskog lova, zadnjih nekoliko godina postale su izuzetno velik problem za cresku poljoprivredu. Njihov broj sve je veći, čine veliku štetu za suhozide i napadaju domaće životinje, posebice ovce, čiji je uzgoj iscrpljujuć i nimalo lak posao, a velikom su broju creskog stanovništva glavni izvor prihoda. U svrhu njihovog istrebljenja i očuvanja creskog tisućljetnog stočarstva, organizira se lov, no njihovo razmnožavanje je trenutno gotovo nemoguće kontrolirati.

Na području otoka Cresa nalaze se zaštićena područja prirode:²²

- Fojiška kod mjesta Predošćica – posebni ornitološki rezervat
- Mali bok – Koromačna na relaciji Orlec-Belej – posebni ornitološki rezervat
- Sveti Petar kod mjesta Beli – posjeduje stari hrast, kojeg se opisuje pojedinačnim primjerkom drveća

Što se tiče ostalih posebnosti prirodne baštine otoka Cresa, važno je spomenuti slatkovodno Vransko jezero, u blizini mjesta Vrana, koji predstavlja svojevrsni prirodni fenomen. Razina Vranskog jezera je iznad razine okolnog mora, a njegovo dno ispod morske razine na dubini od 74m, što ga čini kriptodepresijom²³, najvećom u Hrvatskoj. Dugačko je 5,5 km i široko 1,5 km, ukupne površine 5,75 km². Najzastupljenije ribe u ovom jezeru su štika i šaran. Vransko jezero čini jednu od turističkih atrakcija otoka Cresa, no pristup njemu ograničen je samo na stanovnike okolnih mjesta, kako bi se područje zaštitilo od negativnih strana turizma poput zagađenja jezera i njegove blizine, tako ugrožavajući većinu otočke pitke vode.

Osim prirodne baštine, otok Cres ima bogatu i kulturno-povijesnu baštinu. Na otoku Cresu ne postoji velik broj građevina i spomenika koji su registrirani kao zaštićeni, već su

²⁰ Stražičić, N. (1997.): Cresko-lošinjsko otočje : geografska obilježja, Geografski horizont, God.43, str. 72.

²¹ Vrsta biljaka ili životinja prenesena iz drugoga mjesta, koja nije samonikla u promatranome kraju; suprotno od "autohtona"

²² Azra d.o.o. (2016.): Strategija razvoja grada Cresa od 2015. do 2020., <http://www.cres.hr/shared/files/content/k15dz1sqnma.pdf>, preuzeto 13.1.2023.

²³ Uleknuće na površini Zemlje ispunjeno vodom, kojemu je površina vode iznad morske razine, a dno ispod nje

dokumentirani i prepoznati kao bitan dio kulturno-povijesne baštine ovog područja. Posebno se ističu brojne kapele, a češće sami njihovi ostaci, zatim glagoljski spomenici i razne palače, koji svjedoče burnoj povijesti otoka Cresa. Zanimljivo je da se upravo na otoku Cresu nalazi najstariji glagoljski spomenik u Hrvatskoj, a to je Valunska ploča, pronađena u XI.stoljeću, u mjestu Valun na zapadnom dijelu otoka, po kojem je i dobila naziv. Valunska ploča zapravo je služila kao nadgrobna ploča, a zapravo predstavlja jedno od važnijih hrvatskih epigrafskih spomenika jer je dvojezičnog oblika, pisana jednim dijelom na glagoljici, a u drugom dijelu krinolinom. Već spomenuta burna povijest otoka Cresa očituje se upravo i u tome, dajući naznake tadašnjeg stanja creskog stanovništva, odnosno na suživot romanskog i hrvatskog pučanstva u doba XI.stoljeća. Original Valunske ploče nalazi se u mjesnoj crkvi u Valunu. Otok Cres se, osim Valunskom pločom, može pohvaliti i ostalim brojnim glagoljskim spomenicima i zapisima, kapelama i raznim arheološkim lokalitetima te oni zajedno čine bogatu povijesnu baštinu ovog područja. U sljedećoj tablici prikazani su zaštićeni povijesni spomenici otoka Cresa.

Tablica 3. Zaštićena kulturno-povijesna baština otoka Cresa

Kategorija zaštite	Naziv
Ruralno-urbana cjelina	Beli, Cres, Lubenice, Orlec, Predošćica
Spomenik graditeljstva	Sakralne građevine: Kapela sv. Marije Magdalene, Cres Crkva i samostan sv. Franje, Cres Crkva sv. Izidora, Cres Župna crkva sv. Marije Velike, Cres Samostan sv. Jeronima, Martinšćica Kapela sv. Mihovila, Orlec Kapela sv. Vida, Merag Javne građevine: Gradska lođa, Cres Kuća Rodinis, Cres Palača Arsan- Petris, Cres Palača Moise, Cres Porta Marcella i Porta Bragadina, Cres Venecijanska kula, Cres
Elementi povijesne opreme naselja	Mlin za masline, Beli Mlin za masline, Orlec
Arheološki lokaliteti	Podmorske arheološke zone, Cres Hidroarheološki lokaliteti antičkog brodoloma, Martinšćica Sveti Bartolomej, Merag Sv. Kristofor, Miholašćica

Izvor: Azra d.o.o. (2016.): Strategija razvoja grada Cresa od 2015. do 2020., <http://www.cres.hr/shared/files/content/k15dz1sqnma.pdf>, preuzeto 13.1.2023.

Iz tablice 3. vidljivo je da otok Cres ima značajan broj kulturno-povijesnih građevina i lokaliteta, kada se uzme u obzir da nema velik broj naseljenika i naseljenih mjesta. Kulturno-

povijesne građevine pružaju Cresu mogućnost za ukupni razvoj turizma, u ovom slučaju kulturnog turizma, s obzirom da su one sve više motiv dolaska turista i među njima nerijetko izazivaju divljenje.

2.2. Društveno-geografski čimbenici

Uz prirodno-geografske čimbenike, za sveukupni razvoj otoka Cresa vrlo su važni i društveno-geografski čimbenici, čije su najvažnije značajke razvoj nastanjenosti i demografski razvoj. Za razliku od većine prirodno-geografskih čimbenika, na ove je u potpunosti moguće utjecati, a njihova promjena od velike je važnosti za usmjeravanje budućih aktivnosti za dobrobit budućnosti otoka.

2.2.1. Demografski i socijalni čimbenici

Nalasci ostataka vezanih uz kameno doba temelj su činjenice da nastanjenost otoka Cresa seže daleko u prošlost. Prvi zabilježeni stanovnici bilo je pleme Liburna koji su na ovom otoku osnovali prva naselja, Osor i Cres te započeli tradiciju gradnje suhozida s ciljem zaštite obradivih površina, sprječavajući tako prelazak stoke na susjedne pašnjake. Započeta tradicija gradnje suhozida neprekidno traje i do danas. Gospodarski razvoj otoka Cresa vezan je i za demografski rast, a to je vidljivo u popisima stanovništva koje su proveli Venecija i Beč tijekom 19. stoljeća. Početkom stoljeća na Cresu je živjelo oko 5300 stanovnika, sredinom stoljeća već oko 7600 stanovnika, a krajem 19. stoljeća 8600 stanovnika. Razvoj turizma na susjednom otoku Lošinj, početkom 20. stoljeća, potaknuo je i razvoj turizma na otoku Cresu, što je rezultiralo time što je stanovnika otoka Cresa već sredinom 20. stoljeća bilo oko 8800. U današnje vrijeme na otoku Cresu uočena je velika polarizacija što se tiče naseljenosti. Ruralna naselja sve više gube na broju stanovnika, što selidbom u glavno i najveće naselje Cres, što selidbom izvan otoka, unutar ili izvan granica Hrvatske. Značajan razlog opadanja broja stanovnika u malim mjestima je starenje populacije, što je rezultiralo i time da su pojedina mjesta ostala opustošena i bez ijednog stanovnika. Glavno naselje Cres, kao i cijeli istoimeni otok, dugo je vremena stagnirao što se stanovništva tiče, no posljednji popis stanovništva zabilježio je blagi pad. Stanovništvo otoka Cresa, prema popisu stanovništva iz 2021. godine, iznosilo je 2716 stanovnika raspoređenih u 26 naselja²⁴, što je vidljivo u sljedećoj tablici.

Tablica 4. Stanovništvo otoka Cresa po mjestima prema Popisu stanovništva 2021. godine

Naselje	Stanovništvo	Naselje	Stanovništvo	Ukupno
---------	--------------	---------	--------------	--------

²⁴ Državni zavod za statistiku (2022.); Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021, Zagreb, <https://podaci.dzs.hr/media/ixpn5qzo/si-1711-popis-stanovnistva-kucanstava-i-stanova-2021-prvi-rezultati-po-naseljima.pdf>, preuzeto 20.1.2023.

Beli	54	Pernat	2	2.716
Cres	2185	Porozina	28	
Dragozići	22	Predošćica	1	
Filozici	8	Lubenice	6	
Grmov	2	Stivan	24	
Ivanje	9	Sveti Petar	7	
Loznati	36	Valun	64	
Mali Podol	3	Vidovići	4	
Martinšćica	103	Vodice	5	
Merag	22	Vrana	7	
Miholašćica	31	Zbičina	3	
Orlec	88	Zbišina	2	

Izvor: Državni zavod za statistiku (2022.); Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021, Zagreb, <https://podaci.dzs.hr/media/ixpn5qzo/si-1711-popis-stanovnistva-kucanstava-i-stanova-2021-prvi-rezultati-poneaseljima.pdf>, preuzeto 20.1.2023.

Iz tablice se može iščitati da je oko 80% stanovnika otoka Cresa nastanjeno u njegovom najvećem naselju i glavnom administrativnom središtu, istoimenom Cresu. Poznato je više razloga zašto je to tako, a najznačajniji su svakako mogućnost zaposlenja, bolja prometna povezanost s kopnom, njegov geografski položaj na otoku, kvalitetniji životni uvjeti zbog posjedovanja ambulante i vatrogasne postaje. Nakon grada Cresa, sa stanovništvom ga slijede Martinšćica sa 103 stanovnika i Orlec s 88 stanovnika, dok su selo Stanić, u neposrednoj blizini Vranskog jezera, te selo Važminež u na sjevernom dijelu otoka, u samom središtu šumskog područja Tramuntane, već desetljećima nenaseljeni. U prošlosti se velika većina stanovništva bavila poljoprivredom i ribarstvom te se život i u malim mjestima podrazumijevao, s obzirom da su ona stanovnicima omogućavala posjedovanje obradivih površina za poljodjelstvo i uzgoj stoke. U današnje doba, već duži niz godina, sve manje se stanovnika bavi poljoprivredom, razvoj otoka Cresa koncentriran je na druge izvore prihoda, poput turizma, a cijela upravljačka i administrativna vlast koncentrirane su u gradu Cresu.

Što se tiče socijalnih obilježja stanovnika otoka Cresa, vladajući trend svakako je starenje stanovništva, što je posljedica iseljavanja stanovništva u veća gradska središta, ponajviše zbog mogućnosti zaposlenja i bijega od specifičnog otočkog života, a istovremeno slabog i gotovo nepostojećeg doseljavanja, zbog istih razloga. Razvojem turizma na otoku Cresu, započeo se trend povećavanja broja stanovnika koji se njime počinju baviti u raznim oblicima, a taj trend traje i danas. Dio stanovnika koji se bavi turizmom djeluje samo tijekom trajanja turističke sezone i ostatak godine ne radi. S obzirom na to, sve se više može govoriti o tome da upravo turizam predstavlja najveći potencijal za razvoj ovog otoka. Nudeći turistima čistu, pitku vodu iz Vranskog jezera, velik broj uvala i plaža te mnoštvo šumskih puteva, otok Cres svake godine privlači sve veći broj turista. Lokalno stanovništvo, s druge strane, bilježi porast broja osoba

starije životne dobi, dok je mlado stanovništvo u manjini. U sljedećoj tablici vidljiva je struktura stanovništva otoka Cresa po dobnim skupinama.

Tablica 5. Stanovništvo otoka Cresa po starosti prema Popisu stanovništva 2021. godine

<i>Dobna skupina</i>	<i>Broj stanovnika</i>	<i>Dobna skupina</i>	<i>Broj stanovnika</i>
0-4	107	50-54	197
5-9	106	55-59	209
10-14	139	60-64	238
15-19	106	65-69	234
20-24	112	70-74	161
25-29	121	75-79	109
30-34	149	80-84	92
35-39	199	85-89	54
40-44	191	90-94	23
45-49	165	95 i više	4

Izvor: Državni zavod za statistiku (2022.); Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021, Zagreb, <https://podaci.dzs.hr/media/ixpn5qzo/si-1711-popis-stanovnistva-kucanstava-i-stanova-2021-prvi-rezultati-po-naseljima.pdf>, preuzeto 25.1.2023.

U stanovništvu otoka Cresa prevladava starije stanovništvo. Najviše je osoba dobne skupine od 60-64 godine. S četiri stanovnika razlike, slijedi ih dobna skupina od 65-69 godina te dobna ona između 55 i 59 godina starosti. Dobne skupine srednje životne dobi nešto je manje, dok je djece i mladih i dalje najmanje, prestigavši jedino dobnu skupinu od 80 godina i više. Prema podacima iz Državnog zavoda za statistiku, sve je više stanovnika s visokom školskom spremom, odnosno fakultetski obrazovanih otočana, što pokazuje pozitivan trend motiviranosti stanovnika i njihove želje za napredovanjem.

2.2.2. Kvaliteta života i stanje infrastrukture

U današnje vrijeme, jedan od uvjeta da bi se neka destinacija mogla visoko pozicionirati, svakako je dobra i kvalitetna infrastruktura iste. Ona je pokazatelj razvoja društva općenito. Što se tiče otoka Cresa, može se reći da on ima razvijenu infrastrukturu. Prometna povezanost ima jednu od najvećih značaja za razvoj turizma na ovom području te se obnova postojećih prometnica diljem otoka redovito održava. Najveći razlog tome je taj što najveći broj turista na Cres dolazi cestovnim prometom. Većina otočkih naselja povezana je asfaltnom cestom koja se nastavlja i na otok Lošinj, a tek do malog broja naselja dolazi se makadamskom cestom, no ta naselja su uglavnom nenaseljena ili jako slabo naseljena. S obzirom da su prve ceste na otoku Cresu izgradili Liburni, vidljivo je da prometna povezanost na ovom otoku od prošlosti pa sve do danas nije predstavljala poteškoću u ukupnom razvoju. Mjesto Merag povezuje otok Cres trajektnom linijom s otokom Krkom, dok ga mjesto Porozina, također trajektnom linijom, povezuje s Istarskim poluotokom.²⁵ Pristanište Valbiska na otoku Krku, s kojom je Cres

²⁵ Stražičić, N., op.cit., str. 67.

povezan preko mjesta Merag, također sadrži i trajektnu liniju do otoka Raba, a sa susjednog otoka Lošinja, s kojim je Cres povezan mostom u mjestu Osor, katamaranskim i trajektnim linijama moguće je putovati prema Dalmaciji, Istri i Italiji. Sve navedeno dokaz je da je otok Cres, uz otok Lošinj, izuzetno dobro prometno povezan s ostalim dijelovima Hrvatske. Iako ne sadrži svoju zračnu luku, otok Cres izuzetno je blizu zračne luke na otoku Krku i nešto manje zračne luke na otoku Lošinju te nešto manji, ali nezanemariv, dio turista na Cres dolazi i zračnim putem, odnosno kombinacijom zračnog i cestovnog prometa.

Vežano za kvalitetu života, važno je napomenuti i to da se u gradu Cresu nalazi heliodrom za hitne slučajeve te je zadnjih godina zdravstvo znatno napredovalo što se tiče hitne medicinske pomoći i dostupnosti helikoptera. Stanovnici otoka Cresa i dalje za većinu liječničkih pregleda odlaze na kopno, što zahtijeva gubljenje radnog dana na put te plaćanje trajekta, i dalje bez prednosti ulaska prije turista.

2.2.3. Gospodarstvo

Gospodarstvo otoka Cresa iz godine je u godinu sve razvijenije, a među djelatnostima prevladavaju obrtništvo i poduzetništvo. Za razliku od prošlosti, sve je rjeđe bavljenje primarnim djelatnostima poput poljoprivrede i ribarstva. Danas se, nažalost, na otoku Cresu od primarnih djelatnosti ne može živjeti te ona češće postaju hobi nego glavno zanimanje. Poljoprivreda je uglavnom dopunska/sekundarna djelatnost obzirom da područje oskudijeva većim površinama obradivog zemljišta, što predstavlja jednu od glavnih prepreka za veći razvoj intenzivne poljoprivredne proizvodnje. Karakteristika poljoprivrede su vrlo male raštrkane parcele (usitnjenost posjeda). Poljoprivredna djelatnost bazira se na maslinarstvu i ovčarstvu. Masline se uzgajaju ekstenzivno i na tradicionalan način. Maslinici su stari, zasađeni na krškom terenu, kamenim terasama koje nisu pogodne za strojnu obradu, navodnjavanje i provođenje opsežnijih mjera zaštite od štetnika.²⁶ Što se zaposlenosti tiče, istraživanja pokazuju da je 2016. godine na otoku Cresu bilo 1445 zaposlenih osoba. Najveći prihod donosi turizam, koji zapošljava i najveći broj radnika, što je u skladu s potencijalima otoka Cresa. Zbog očuvanja tradicije, otok Cres želi razviti i te „zaboravljene“ djelatnosti poljoprivrede i šumarstva te potiče zaposlenost upravo u tim sektorima. Pretpostavlja se da će se narednih godina upravo tim djelatnostima pridati sve veći značaj kako bi i one doprinijele razvoju cjelokupnog gospodarstva otoka Cresa. Prema bazi podataka Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, na otoku Cresu je 2014. godine prosječan broj nezaposlenih iznosio je 67 osoba, od čega 39 žena (58,2%) te 28

²⁶ Azra d.o.o. (2016.): Strategija razvoja grada Cresa od 2015. do 2020., <http://www.cres.hr/shared/files/content/k15dz1sqnma.pdf>, preuzeto 25.1.2023.

muškaraca (41,8%). Najveći broj nezaposlenih bio je u prva tri mjeseca (prosječno 118 osoba), dok u srpnju, kolovozu i rujnu taj broj pada na 30, obzirom da je izražena visoka sezonalnost zapošljavanja tijekom ljetnih mjeseci. Najtraženije struke su kuhari i konobari.

3. Analiza sadašnjeg stanja otoka Cresa

Analiza sadašnjeg stanja predstavlja glavno ishodište modela koncepcije razvoja te razvojne politike. Analiza sadašnjeg stanja može se opisati kao kvalitativni ili kvantitativni prikaz stvarnog stanja poduzeća ili destinacije u dinamičnom i izrazito promjenjivom okruženju. Međutim, ne smije ju se povezivati s osobnom percepcijom poduzeća ili destinacije. Pokazatelji sadašnjeg stanja mogu se podijeliti u dvije skupine, od kojih svaka sadrži određeni niz pokazatelja:²⁷

- Kvantitativni pokazatelji uključuju: pokazatelje ponude (broj smještajnih jedinica, broj stolica u restoranima) te pokazatelje potražnje (broj smještajnih jedinica, broj stolica u restoranima)
- Kvalitativni pokazatelji uključuju: opis ponude, benchmarking analizu (usporedba s najbližim konkurentima), analizu konkurentskih prednosti, SWOT analizu (analiza interne i eksterne okoline) te PEST analizu (analiza eksterne okoline).

3.1. Postojeći strateški dokumenti i programi

U ovom poglavlju analizirat će se najznačajniji strateški dokumenti i programi vezani za razvoj otoka Cresa. Strateški dokumenti te akcijski planovi i programi služe kao smjernica daljnjeg razvoja određenog područja općenito i njegovih sastavnica.

Prvi strateški dokument koji će se analizirati u ovom poglavlju je dokument pod nazivom „Strategija razvoja grad Cresa za razdoblje od 2015. do 2020.godine“. Cilj ovog dokumenta je, prema riječima gradonačelnika u uvodnom dijelu, utvrđivanje vizije Grada Cresa, dugoročnih razvojnih ciljeva, mjera i aktivnosti te njihova provedba i evaluacija rezultata i učinaka. Ovaj dokument predstavlja okvir za utvrđivanje i provedbu gospodarskog i društvenog razvoja te je ujedno i uvjet za prijavu razvojnih projekata za sufinanciranje iz fondova Europske unije kao i pojedinih nacionalnih izvora financiranja. Isto tako, naglašeno je kako usvajanje ove Strategije nije završetak jednog pothvata, već samo prvi korak u zajedničkom naporu svih sudionika prema ciljevima koje teži ostvariti. Ovaj dokument sastoji se od sveukupno 7 poglavlja. Prvo poglavlje, ujedno i najopširnije poglavlje, bavi se značajkama područja, pa tako opisuje zemljopisne, prirodne i kulturne značajke, kvalitetu života i stanje infrastrukture, gospodarstvo te demografske i socijalne značajke. Drugo poglavlje odnosi se na SWOT analizu, koja je

²⁷ Stipanović, C. (2006.): Koncepcija i strategija razvoja u turizmu – sustav i poslovna politika, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija, str.78.

izrađena vrlo temeljito i opširno i predstavlja prilično realan prikaz sadašnjeg stanja otoka Cresa. Sljedeće poglavlje odnosi se na opis vizije Grada Cresa koja, nakon analize najvećih prirodnih i društvenih bogatstava koje on posjeduje, glasi: „Grad Cres temelji održivi razvoj na resursima svog teritorija, koristeći prirodno i kulturno bogatstvo, poljoprivredne potencijale, konkurentnost turističke destinacije, te znanje i angažman lokalne zajednice, s ciljem očuvanja posebnosti otočnog ambijenta i unaprjeđenja života svojih stanovnika.“ Četvrto i peto poglavlje odnose se na analizu strateških ciljeva i mjera razvoja otoka Cresa, a to su poticanje diversifikacije gospodarskog razvoja, razvoj održivog turizma temeljenog na komparativnim prednostima destinacije, poboljšanje kvalitete života kroz razvoj lokalne infrastrukture, zaštitu prirode i okoliša te razvoj društvenih aktivnosti, kulturne djelatnosti i poticanje uključivanja lokalne zajednice. Šesto poglavlje bavi se analizom usklađenosti elemenata ove Strategije s postojećim strateškim dokumentima i programima na razini Primorsko-goranske županije i Republike Hrvatske. Posljednje poglavlje, ujedno i sastavni dio Strategije, odnosi se na Akcijski plan. Akcijski plan čini osnovu za samu implementaciju Strategije, a usmjeren je direktno na ciljeve, razrađujući vrijednosti projekata, nositelje mjera, vremensko razdoblje realizacije i financiranja projekata i same izvore financiranja te su navedeni indikatori pomoću kojih će se pratiti provedba projekata. U tablici planiranih projekata navedeno je sveukupno njih 15, a neki od njih uspješno su realizirani, kao na primjer „Uređenje partera autobusnog kolodvora sa javnom rasvjetom i oborinskom kanalizacijom ulice Peškera“, „Izgradnja javne rasvjete na autobusnom kolodvoru“, „Nabava opreme za odvojeno prikupljanje otpada“ i mnogi drugi.

Sljedeći dokument koji će se analizirati je dokument koji se, kao i prethodni, potpuno odnosi na područje Cresa, a radi se o dokumentu pod nazivom „Akcijski plan održivog razvoja turizma grada Cresa“ iz 2020.godine. Svjetska turistička organizacija održivi turizam definira kao upravljanje resursima ostvarujući ekonomske, socijalne i estetske potrebe tako da se poštuju kulturološki integritet, osnovni ekološki procesi, biološka raznolikost i sustavi na kojima se temelji život, stvara dobrobit i blagostanje cjelokupnome društvu, uzimajući u obzir potrebe i turista i njihovih domaćina.²⁸

Izradu ovog akcijskog plana naručila je OTRA d.o.o., otočna razvojna agencija sa sjedištem u Cresu, u sklopu SuSTowns projekta čija se provedba sufinancira iz Europskog fonda za regionalni razvoj u sklopu programa Interreg Mediterranean. Ovaj dokument sastoji se od sveukupno pet poglavlja. Prvo poglavlje bazirano je na općeniti opis destinacije grada Cresa, dok drugo poglavlje navodi sve dionike sektora koji su uključeni u sami projekt. U trećem

²⁸ Cimerfraj.hr: „Održivi turizam – što to zapravo znači?“, <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/odrzivi-turizam>, posjećeno 7.4.2023.

poglavljju provodi se analiza sadašnjeg stanja, točnije analiza turističkih indikatora održivosti razvoja, analiza usklađenosti sa zadanim projektnim kriterijima, pregled turističke ponude, SWOT analiza te, na kraju, zaključak analize sadašnjeg stanja. Četvrto i peto poglavlje, ujedno dva najznačajnija poglavlja u cijelom dokumentu, opisuju akcijski plan te njegovu implementaciju. Unutar njih detaljnije je opisana vizija održivog razvoja otoka Cresa, koja glasi: „Cres i Mali Lošinj svojom kvalitetom i jedinstvenošću turističke ponude predstavljaju jednu od vodećih održivih, lifestyle i wellbeing otočnih destinacija Mediterana.“. S ciljem jasnog pozicioniranja u svijesti gostiju i razlikovanja u odnosu na konkurentske destinacije, definirano je pozicioniranje Cresa i Malog Lošinja kao jedinstvene turističke destinacije, a sama izjava pozicioniranja glasi: „Cres i Mali Lošinj, u izvornom ambijentu mediteranskog arhipelaga i domaćinskog ugođaja, svojim gostima pružaju osjećaj uzbudljivog utočišta te privilegiju uživanja u prostranstvu neba, kopna i mora. U revitalizirajućoj atmosferi izmjenjuju se skrovite uvale i otoci, prirodni fenomeni, tradicionalni primorski gradići i bogata povijest za aktivno povezivanje s prirodom, bližnjima i samim sobom.“ Najvažniji ciljevi u ovom dokumentu, kao ključna područja razvoja proizašla iz interaktivne strateške radionice s destinacijskim dionicima te na temelju svih analitičkih postupaka koji su prethodili, su diverzificirani turistički proizvodi, povećanja okolišna održivost i osnažena prepoznatljivost i vidljivost.

Ovaj dokument iznimno je važan iz razloga što su u njemu detaljno opisana gotovo sva prirodna bogatstva ovog otoka i mogućnosti njihove održive turističke valorizacije. Uz detaljan opis i suradnju svih dionika i stručnih suradnika, otok Cres ima priliku postati jedna od najprepoznatljivijih održivih destinacija u Hrvatskoj.

Vodeći se istom vizijom kao i prethodni analizirani strateški dokument, 2021.godine izdan je i dokument pod nazivom „Strategija razvoja turizma: Mali Lošinj i Cres“ u kojem su, kako i sam naziv prikazuje, u fokusu dva susjedna otoka, Cres i Lošinj te njihov daljnji razvoj. U dokumentu su opisani zadaci i procedure, provedena je situacijska i tržišna analiza, donesen strateški okvir, operativne strategije razvoja te akcijski plan s brojnim projektima u cilju napretka ovog arhipelaga.

Osim u dokumentima koji se u potpunosti ili polovično odnose na područje otoka Cresa, razvoj ovog otoka spominje se i u „Razvojnoj strategiji Primorsko-goranske županije 2016.-2020.“, gdje se za područje svih kvarnerskih otoka i Gorskog kotara najviše spominju programi koncentrirani na razvoj poduzetništva, poljoprivrede i šumarstva, primarnih djelatnosti koje su nekoć bile glavni izvor prihoda za spomenute dijelove promatrane županije. S obzirom da je otok Cres dio mnogih dokumenata, akcijskih planova i strategija, od kojih je u ovom radu

analiziran samo sadržaj onih najznačajnijih, da se naslutiti da je on prepoznat kao destinacija s velikim potencijalom, posebice za razvoj održivog turizma i, samim time, valorizaciju lokalnih resursa, posebice prirodnih, kojih na ovom području ne nedostaje.

3.2. Kvantitativna analiza sadašnjeg stanja

Kvantitativna analiza sadašnjeg stanja sastoji se od analize ponude i analize potražnje. Analiza ponude odnosi se na broj smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta, dok se analiza turističke potražnje odnosi na broj dolazaka i noćenja stranih i domaćih turista na otoku Cresu.

3.2.1. Analiza turističke ponude

Otok Cres, kao sve poznatija turistička destinacija na Jadranu, iz godine u godinu proširuje i razvija svoju turističku ponudu, potaknut ponajviše zadovoljstvom i pozitivnim recenzijama i mišljenjima gostiju o udobnosti, gostoprimstvu i usluzi turističkih djelatnika i lokalnog stanovništva. Na cijelom otoku Cresu djeluju samo dva hotela, a većinu smještajnih kapaciteta čine apartmani, odnosno privatni smještaj. Osim desetak turističkih agencija, koje se nalaze u gradu Cresu manjim naseljima poput Belog, Martinšćice i Valuna, u gradu Cresu nalazi se Turistička zajednica Grada Cresa, jedina turistička zajednica ovog otoka, koja je zadužena za cijelo područje. Za otok Cres je, osim smještajne ponude, od izuzetno velike važnosti i ugostiteljska ponuda, koja se sastoji od restorana te barova i kafića. Što se restorana tiče, Cres ih broji pedesetak, a najpoznatiji dio ponude sastoji se u autohtonim creskim proizvodima poput janjetine, maslinovog ulja i tradicionalnih slastica od kojih su najpoznatiji „olito“²⁹ i „grašnjaci“.³⁰ U sljedećoj tablici su prikazani podaci o smještajnim kapacitetima otoka Cresa.

Tablica 6. Smještajni kapaciteti otoka Cresa 2019. i 2020. godine

Komercijalni objekti	Broj kreveta 2020	Broj kreveta 2019	Broj kreveta Indeks
Apartman	361	360	100,28
Hotel	438	438	100,00
Kamp	5.812	5.812	100,00
Kuća za odmor	16	11	145,45
Objekti u domaćinstvu	3.265	3.205	101,87
Organizirano kampiranje	1.500	1.500	100,00
Pansion	25	25	100,00
Prenočište	26	26	100,00
Soba za iznajmljivanje	109	109	100,00
Studio apartman	608	608	100,00
Turistički apartmani	8	8	100,00

²⁹ Desert koji se sastoji od kombinacije grožđica, janječeg loja, smokava, limuna, ruma, vanilije, šećera, soli i brašna, narezan na ploške, zapečen na svježem maslinovom ulju uz preljev marmelade od smokava

³⁰ Prhke fritule punjene smjesom marmelade od marelica i oraha

Ukupno:	12.168	12.102	100,55
---------	--------	--------	--------

Izvor: Izvješće direktorice Turističke zajednice grada Cresa za 2020.godinu, preuzeto 10.3.2023.

U tablici 6. su prikazani podaci o broju kreveta u ukupnom komercijalnom smještaju, a odnose se na 2019. i 2020. godinu. U komercijalni smještaj spadaju privatni apartmani, hoteli, kampovi, kuće za odmor, objekti u domaćinstvu, ležajevi u organiziranom kampiranju, pansioni, prenoćišta, sobe za iznajmljivanje, studio apartmani te turistički apartmani. Većina smještajnih objekata sadržanih u tablici 2020. godine sadržavala je isti broj kreveta kao i prethodne, 2019. godine. Promjena u broju kreveta koja se najviše ističe je povećanje broja kreveta u kućama za odmor, pa je tako 2020. godine broj kreveta bio za 31,25% veći nego 2019., što se pripisuje povećanjem broja kuća za odmor. Ostali smještajni objekti u kojima je došlo do povećanja, gotovo zanemarivog ali prisutnog, jesu privatni apartmani i objekti u domaćinstvu.

3.2.2. Analiza turističke potražnje

Analiza turističke potražnje, kao što je već rečeno, odnosi se na analizu turističkih kretanja na određenom području, a u ovom diplomskom radu analizirat će se turistička kretanja na otoku Cresu. U nastavku teksta analizirat će se turistički promet na otoku Cresu, a radi se o dolascima i noćenjima u ukupnom komercijalnom i nekomercijalnom smještaju, kroz pet uzastopnih godina, od 2017. do 2021. godine. Turistički dolasci i noćenja u ostatku poglavlja analizirat će se prema vrsti objekta, prema državi dolaska turista, po mjesecima, po mjestima i po dobnim skupinama.

Tablica 7. Turistički dolasci od 2017. do 2021. godine prema vrstama objekta

VRSTA OBJEKTA	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Hoteli	15.353	15.532	11.648	3.849	8.988
Kampovi	68.062	69.452	69.174	32.295	60.372
Objekti u domaćinstvu	31.902	33.904	35.342	20.991	30.322
Ostali ugostiteljski objekti za smještaj (druge vrste – skupina kampovi)*	7.397	7.764	10.753	6.494	8.836
Nekomercijalni smještaj**	-	-	8.374	7.488	7.799
UKUPNO:	122.714	126.652	135.902	71.117	116.317

Izvor: Turistička zajednica grada Cresa

*U ovu skupinu spadaju: apartmani, studio apartmani, kuće za odmor, prenoćišta, odmarališta za djecu, hosteli, planinarski domovi, lovački domovi, učenički ili studentski domovi, objekti za robinzonski smještaj

**Obično su to “vikendaši”, odnosno vlasnici stanova ili kuća za odmor

U tablici 7. prikazani su turistički dolasci na otoku Cresu u razdoblju od 2017. do 2021. godine, prema smještajnim objektima, koje čine hoteli, kampovi, objekti u domaćinstvu, ostali ugostiteljski objekti za smještaj, nekomercijalni smještaj te kategorija Ostalo, za koju postoje podaci samo za 2019. godinu. Iz tablice je vidljivo kako je broj turističkih dolazaka imao uzlaznu putanju sve do 2019. godine, u kojoj je on pao za oko 25%, no znatno se povećao u kategoriji Ostali ugostiteljski objekti za smještaj. Rekordna godina turističkih dolazaka na otoku Cresu bila je 2019. godina, sa 135.902 dolazaka. 2020. godine taj broj se znatno smanjio, na 71.117 dolazaka, zbog raznih ograničenja u kretanju izvan granica domicilnih država uzrokovanog pandemijom koronavirusa. 2021. godine dolazi do pozitivne promjene u broju turističkih dolazaka, za nešto manje od 40% više dolazaka u usporedbi s 2020. godinom, što pokazuje da su se turisti zaželjeli putovanja i odučili iskoristiti svako ublažavanje zdravstvenih mjera opreza. Najmanji pad broja dolazaka, čak i tijekom trajanja pandemije, vidljiv je u nekomercijalnom smještaju, koji uključuje privatne vikendice i slični smještaj, čiji su vlasnici nerijetko stanovnici Republike Hrvatske i čiji dolazak ne uključuje prelaženje državnih granica.

Tablica 8. Turistička noćenja od 2017. do 2021. godine prema vrstama objekata

VRSTA OBJEKTA	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Hoteli	84.589	85.966	57.214	18.693	43.676
Kampovi	548.688	560.411	561.211	278.748	496.996
Objekti u domaćinstvu	206.801	216.986	224.346	140.312	201.168
Ostali ugostiteljski objekti za smještaj (druge vrste – skupina kampovi)	45.752	46.440	71.652	45.965	59.832
Nekomercijalni smještaj	-	-	247.917	176.160	169.293
UKUPNO:	885.830	909.803	1.165.227	659.878	970.965

Izvor: Turistička zajednica grada Cresa

Kod turističkih noćenja na otoku Cresu, čiji je broj, kroz pet uzastopnih promatranih godina, od 2017. do 2021., prikazan u tablici 8., na prvi pogled vidljivo je da za prve dvije promatrane godine, podataka o noćenjima u nekomercijalnom smještaju nema, dok oni za 2019., 2020. i 2021. godinu postoje. Prema broju ukupnih noćenja, vidljivo je da je od 2017. do 2019. godine on bio u konstantnom porastu. 2019. godina bila je rekordna godina što se turističkih dolazaka i noćenja tiče, s ukupnim brojem noćenja od 1.165.227. Iako je u većini smještajnih objekata 2019. godine došlo do porasta u noćenjima, iz tablice je vidljiva velika razlika u noćenjima u hotelima, koja su se u 2019. godini, u usporedbi s 2018. smanjila za oko 33%, ali se, istovremeno, povećao broj noćenja u kategoriji Ostali ugostiteljski objekti za smještaj. Na cijelom otoku Cresu postoje samo dva hotela, a to su hotel Cres u naselju Cres, koji broji 3

zvjezdice te hotel Zlatni Lav u Martinšćici koji broji 4 zvjezdice no puno je manjeg kapaciteta. Što se kampova tiče, otok Cres broji tri kampa, a to su Kamp Kovačine u gradu Cresu s tri zvjezdice, Kamp Slatina s četiri zvjezdice i kamp Brajdi, kategoriziran s dvije zvjezdice. Trend porasta broja noćenja bio je predviđen za svaku sljedeću godinu koja dolazi, no zbog pandemije koronavirusa, koja je krenula u ožujku 2020. godine i ograničila i gotovo zaustavila sva turistička kretanja, turistička noćenja otoka Cresa smanjila su se za gotovo pola u odnosu na 2019. godinu. Lagani oporavak u broju noćenja dogodio se 2021. godine, kad je broj noćenja, u usporedbi s pandemijskom 2020. godinom, porastao za 32%, a u usporedbi s rekordnom 2019. godinom, bio je niži za otprilike 17%. 2021. godina bila je godina kad je turizam imao znatnu ulogu u gospodarskom oporavku ne samo otoka Cresa, već i u gospodarskoj slici cijeloga svijeta. U idućoj tablici prikazat će se i analizirati podaci o dolascima i noćenjima u komercijalnom smještaju prema državi dolaska turista za 2019. i 2021. godinu.

Tablica 9. Ostvaren turistički promet u komercijalnom smještaju prema državi dolaska turista u razdoblju od 01.01. do 31.10.2019. /2021.

Država	Dolasci 2021.	Dolasci 2019.	Indeks Dolasci	Noćenja 2021.	Noćenja 2019.	Indeks Noćenja
Njemačka	35.838	36.427	98,38	314.649	325.336	96,72
Slovenija	21.562	23.553	91,55	164.100	174.230	94,19
Austrija	12.195	13.921	87,60	89.098	98.075	90,85
Italija	10.443	22.827	45,75	67.793	141.152	48,03
Češka	5.607	5.876	95,42	38.812	41.296	93,89
Ostale zemlje:	13.660	16.937	80,65	80.389	87.899	91,46
Strani turisti:	99.305	119.541	83,07	754.841	867.988	86,96
Domaći turisti:	9.213	7.376	124,91	46.831	38.981	120,14
UKUPNO:	108.518	126.917	85,50	801.672	906.969	88,39

Izvor: TZ Grada Cresa, Program rada i financijski plan za 2022. godinu, preuzeto 21.3.2023.

Tablica 9 prikazuje podatke o dolascima i noćenjima u komercijalnom smještaju na otoku Cresu, prema državi dolaska turista, uspoređujući 2019. i 2021. godinu. Kao što je već navedeno u jednom od prethodnih naslova, 2019. godina za otok Cres bila je rekordna što se tiče broja dolazaka i noćenja. 2020. godina se u ovom slučaju neće uspoređivati jer je to godina kad su gotovo sva turistička kretanja na svijetu stala zbog pandemije koronavirusa. 2021. godina je godina koja predstavlja kraj zabranama putovanja, no i dalje su se određene mjere opreza trebale poštivati, poput obavezne Covid potvrde za poneke destinacije, nošenje zaštitne maske u zatvorenim prostorijama i slično. No, ukidanjem zabrane putovanja, što je bio slučaj u prethodnoj, 2020. godini, došlo je do naglog povratka putovanjima, koja su turistima iznimno nedostajala te je time turistički promet bio jako uspješan. Iz tablice se može iščitati da najveći broj turista na otok Cres dolazi iz Njemačke, Slovenije, Austrije, Italije i Češke. Razlog

činjenici da su upravo ovih pet država glavna emitivna tržišta za otok Cres, kao i za cijeli Kvarner, je taj što je otok Cres jako dobro cestovno povezan s kopnom. Glavni oblik prometa koji je zaslužan za dolazak turista na otok Cres je upravo cestovni promet, a navedene države cestovno su jako dobro povezane s područjem Kvarnera. Uz cestovni promet, u manjoj mjeri prisutan je i zračni promet, a najbliže zračne luke nalaze se na otoku Krku, Lošinju i u gradu Puli. Unaprjeđenje i razvoj zračne luke na otoku Lošinju te uvođenje novih linija iznimno bi utjecalo na povećanje broja turista koji dolaze na otok Cres zračnim putem, s obzirom da mu je ta zračna luka najbliža i ne zahtjeva, uz dogovorene transfere, prijevoz i trajektom, kao što je to slučaj s dolascima sa zračnih luka na otoku Krku i u Puli. Uz minimalne oscilacije broja dolazaka i noćenja turista iz Njemačke, Slovenije, Austrije i Češke, vidljivo je da su dolasci i noćenja talijanskih gostiju 2021. godine smanjena za više od polovice u usporedbi s 2019. Jedan od razloga tome je svakako pandemija koronavirusa 2020. godine koja je Italiju i njene stanovnike izuzetno pogodila te je ona imala gotovo najveće negativne posljedice u cijeloj Europi, kao što je najveći postotak oboljelih i velika stopa smrtnosti. Iz tog razloga, Italija je imala izuzetno velike restrikcije što se tiče napuštanja države i slično, poticala je ostanak stanovnika u državi i određene naknade kako bi se potaknulo provođenje odmora unutar granica države. Drugi razlog je taj što je Hrvatska godinama unazad turistima iz Italije bila jedna od jeftinijih i povoljnijih država za putovanje, no to posljednjih godina nije slučaj s obzirom da se kvaliteta smještajnih objekata u Hrvatskoj konstantno poboljšava, radi se na unapređenju i modernizaciji smještajnih objekata, kao i razvijanju novih turističkih proizvoda i samim time cijena ljetovanja u Hrvatskoj konstantno se povećava. Talijansko tržište korona krizom doživjelo je velike gospodarske i financijske gubitke od kojih se još uvijek oporavlja, ali Hrvatska je i izuzev toga postala destinacija koju turisti iz Italije sve manje posjećuju te se okreću jeftinijim destinacijama poput Grčke, Turske i Španjolske. U tablici je također i uspoređen broj dolazaka i noćenja stranih i domaćih turista i vidljivo je da veliku većinu čine strani turisti, za što je cijena turističkih usluga otoka Cresa, kao i u većini obalnih destinacija Hrvatske, presudna. Ipak, uspoređujući 2019. i 2021. godinu, vidljivo je da je broj dolazaka i noćenja domaćih turista u porastu. Tablica 10. prikazuje podatke o ostvarenom turističkom prometu u komercijalnom smještaju na otoku Cresu po mjesecima, promatrajući razdoblje od 1.siječnja do 31.prosinca 2019. i 2021. godine, odnosno razdoblje trajanja turističke sezone.

Tablica 10. Turistički promet u komercijalnom smještaju

Mjesec	Dolasci 2021.	Dolasci 2019.	Indeks Dolasci	Noćenja 2021.	Noćenja 2019.	Indeks Noćenja
Siječanj	63	91	69,23	419	555	75,50
Veljača	105	140	75,00	626	716	87,43
Ožujak	198	243	81,48	789	1.043	75,65

Travanj	696	5.359	12,99	3.060	19.232	15,91
Svibanj	3.021	6.474	46,66	16.633	33.707	49,35
Lipanj	15.059	23.303	64,62	93.950	150.812	62,30
Srpanj	33.029	34.492	95,76	244.530	273.058	89,55
Kolovoz	37.734	40.383	93,44	292.227	302.302	96,66
Rujan	16.569	14.480	114,43	137.153	113.679	120,65
Listopad	2.044	1.952	104,71	12.285	11.865	103,54
Ukupno:	105.518	126.917	83,14	801.672	906.969	88,39

Izvor: TZ Grada Cresa, Program rada i financijski plan za 2022. godinu, preuzeto 21.3.2023.

U tablici 10. prikazani su podaci o broju dolazaka i noćenja turista 2019. i 2021. godine po mjesecima, u razdoblju od 01.01. do 31.10. Na prvi pogled vidljiva je sezonalnost poslovanja u turizmu otoka Cresa. U zimskim mjesecima dolasci i noćenja turista na ovom području su minimalni, a razlog tome je što je otoku Cresu i dalje glavni turistički proizvod „Sunce i more“, a taj turistički proizvod gostima je moguće dostaviti jedino u toplom dijelu godine. Zahvaljujući svojim prirodnim bogatstvima, pogodnoj klimi i bogatstvu kulturno-povijesne baštine, otok Cres ima velikog potencijala za razvoj cjelogodišnjeg turizma, a to je ujedno i tematika ovog diplomskog rada. Na otoku Cresu ne postoji ni jedan oblik komercijalnog smještajnog objekta koji je za goste otvoren tijekom cijele godine, poput hotela ili kampa. Velika većina smještajnih objekata za goste se svake godine otvara otprilike tjedan dana prije blagdana Uskrsa, a mnogi i dosta kasnije, nerijetko ovisno o vremenskim uvjetima. Predsezona i posezona na otoku Cresu, kao i u većini obalnih destinacija, cjenovno su najpovoljnije za dolazak, a, iako postoji veliki rizik od nepovoljnih vremenskih uvjeta, svake godine sve su u više termina rezervirane. Ipak, najveći postotak turista posjećuje otok Cres tijekom lipnja, srpnja i kolovoza te je u tom razdoblju destinacija otoka Cresa potpuno rasprodana, kao što je u tablici vidljivo. Broj turista koji tijekom ljetnih mjeseci boravi na otoku Cresu gotovo je četverostruko veći nego što čini ukupno stanovništvo. Sezonalnost nije vidljiva samo u brojkama, već i fizički, pa tako tijekom zimskih mjeseci na ulicama otoka nije moguće vidjeti gotovo nikoga osim domaćeg stanovništva, i to u maloj količini, dok je ljeti destinacija potpuno zasićena i prekrca i kretanje creskim ulicama predstavlja izazov za sebe. Proučavajući tablicu i dvije vrlo uspješne godine za turizam otoka Cresa, može se vidjeti da je u gotovo svim mjesecima rada 2019. godina bila uspješnija prema broju dolazaka i noćenja, no ipak je važan podatak da se ta činjenica ne odnosi na rujnu i listopad, odnosno posezonu. Tako je vidljivo da je u rujnu 2021. bilo za 14,43% više dolazaka i 20,65% više noćenja, a u listopadu 2021. 4,71% dolazaka i 3,54% više noćenja nego 2019. godine. Tome su najviše doprinijele povoljne vremenske prilike, a i već spomenuta cijena. S obzirom da se na otoku Cresu nalazi sveukupno 26 naselja, u idućoj tablici bit će prikazani podaci o dolascima i noćenjima turista prema mjestima, odnosno naseljima, u razdoblju trajanja turističke sezone.

Tablica 11. Ostvareni dolasci i noćenja po mjestima od 01.01. do 31.10.2019. /2021.

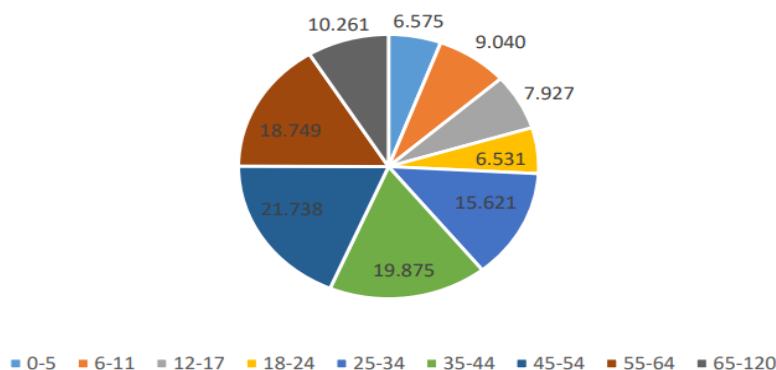
Naselje	Dolasci 2021.	Dolasci 2019.	Indeks Dolasci	Noćenja 2021.	Noćenja 2019.	Indeks Noćenja
Beli	1.840	1.854	99,24	8.758	8.251	106,14
Cres	77.788	90.893	85,58	634.024	746.229	84,96
Dragozetići	27	24	112,50	674	324	208,02
Filoziići	92	136	67,65	777	903	86,05
Grmov	15	23	65,22	104	277	37,55
Ivanje	42	0	0,00	245	0	0,00
Loznati	235	299	78,60	1.688	1.919	87,96
Lubenice	377	246	153,25	1.927	1.296	148,69
Mali Podol	69	71	97,18	314	360	87,22
Martinšćica	23.330	25.076	93,04	178.968	190.451	93,97
Merag	445	520	85,58	3.201	4.425	72,34
Miholašćica	5.882	6.681	88,04	88.676	130.438	67,98
Orlec	747	926	80,67	4.729	5.374	88,00
Pernat	37	34	108,82	348	237	146,84
Porozina	620	646	95,98	7.915	10.359	76,41
Predošćica	99	24	412,50	877	214	409,81
Stanić	0	0	0,00	0	0	0,00
Stivan	1.049	1.375	76,29	11.338	14.020	80,87
Sveti Petar (Cres)	67	46	145,65	162	122	132,79
Valun	2.883	6.240	46,20	22.157	45.599	48,59
Važminež	0	0	0,00	0	0	0,00
Vidovići	297	291	102,06	2.342	2.374	98,65
Vodice (Cres)	0	4	0,00	0	24	0,00
Vrana (Cres)	219	368	59,51	626	1.004	62,35
Zbičina	157	125	125,60	1.115	1.027	108,57
Zbišina	0	0	0,00	0	0	0,00
Ukupno:	116.317	135.902	85,59	970.965	1.165.227	83,33

Izvor: TZ Grada Cresa, Program rada i financijski plan za 2022.godinu, preuzeto 22.3.2023.

U tablici 11. prikazani su dolasci i noćenja turista otoka Cresa 2019. i 2021.godine po svim njegovim naseljima. Naselja otoka Cresa sveukupno je 26, uz brojne ostatke nekadašnjih naselja, u najvećem broju u predjelu Tramuntane. Iz tablice je vidljivo da je naselje s najviše dolazaka i noćenja, bez dvojbe ili bliskog konkurenta, stanovništvom najbrojnije i glavno administrativno središte otoka, Cres. Grad Cres je 2019.godine imao 14,02% više dolazaka, odnosno 15,04% više noćenja nego 2021.godine. Kao najveće naselje otoka, sadrži i najveći broj smještajnih objekata i ukupnih kreveta. U gradu Cresu nalazi se jedan od ukupno dva hotela na otoku, najveći kamp na otoku, čiji kapacitet gostiju iznosi više nego dvostruko od ukupnog stanovništva otoka te najveći broj privatnih apartmana i ostalih smještajnih objekata. Sljedeće po redu naselje s najbrojnijim dolascima i noćenja je Martinšćica. U Martinšćici se nalazi drugi od dva hotela otoka, kao i kamp s četiri zvjezdice, s maksimalnim kapacitetom gostiju oko 1614. Ostatak smještajnih objekata čine privatni apartmani i kuće za odmor. U blizini Martinšćice nalazi se naselje Miholašćica, sljedeće po redu naselje prema dolascima i noćenjima, a slijedi ga Valun, ribarsko mjesto na predjelu otoka Cresa pod nazivom Gerbin, u

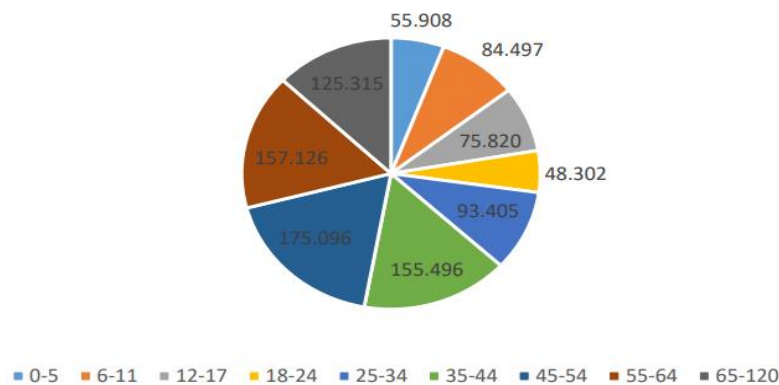
čijem se broju dolazaka i noćenja 2019. i 2020.godine vidi veliki pad. Valun je 2021.godine imao 53,8% manje dolazaka, odnosno 51,41% manje noćenja nego 2021. godine. Razlog tolikog pada broja turista je taj što je 2019.godina bila zadnja godina kad je u Valunu bio otvoren kamp. Zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa, kamp Zdovica u Valunu koji je bio kategoriziran s jednom zvjezdicom i s maksimalnim kapacitetom od 240 gostiju, za malo naselje poput Valuna bio je vrlo važan smještajni objekt. Naselje Beli nalazi se na sjevernom dijelu otoka i na njemu se nalazi treći otočni kamp, a to je kamp Brajdi s dvije zvjezdice i maksimalnim kapacitetom od 250 gostiju. Osim kampa i privatnih apartmana, u Belom se nalazi i Pansion Tramontana. Beli je, prema dolascima turista 2019. veći za oko 1% nego 2021. godine, a noćenja su 2021. godine bila za čak 6,14% veća nego 2019. Što se tiče ostalih, manjih naselja s manjim brojem dolazaka i noćenja nego kod navedenih, većih naselja, do porasta u broju dolazaka i noćenja u promatranim godinama, došlo je u Dragozetićima, Lubenicama, Pernatu, Predošćici (za čak 300%), Sveti Petar, Vidovići i Zbičina. Posljednja analiza turističkih kretanja na otoku Cresu odnosit će se na analizu dolazaka i noćenja 2021. godine prema dobnim skupinama turista.

Grafikon 1. Ostvareni dolasci po dobnim skupinama turista u razdoblju od 01.01. do 31.12.2021.

Izvor: TZ Grada Cresa, Program rada i financijski plan za 2022.godinu, preuzeto 22.3.2023.

Grafikon 2. Ostvarena noćenja po dobnim skupinama turista u razdoblju od 01.01. do 31.12.2021.

Izvor: TZ Grada Cresa, Program rada i financijski plan za 2022.godinu, preuzeto 22.3.2023.

Grafikoni 1. i 2. prikazuju broj dolazaka i noćenja turista na otok Cres prema dobnim skupinama u razdoblju od 01.01. do 31.12.2021. godine. Iz grafikona se može iščitati da je najveći broj dolazaka i noćenja ostvarila dozna skupina u starosti od 45-54 godine. Sljedeći po redu najveći broj dolazaka i noćenja ostvarili su turisti koji spadaju u dobnu skupinu od 35 do 44 godine, a slijedi ih dozna skupina od 55-64 godine. Prema ovih brojkama, odnosno postocima u ukupnim dolascima i noćenjima, jasno je da je otok Cres destinacija koja je najpoželjnija za turiste srednje i starije dobi. S obzirom da je otok Cres ponajviše destinacija čiji je glavni turistički proizvod i dalje „Sunce i more“, a sadržaja za mlade gotovo i nema, destinacija je orijentirana na dozne skupine turista koji na svom godišnjem odmoru traže mir i opuštanje. Otok Cres također je i destinacija koju u velikom broju posjećuju i mlade obitelji s djecom, pa je tako četvrta po redu najbrojnija dozna skupina ona za turiste u dobi od 25 do 34 godine. Prva po broju dolazaka i noćenja nakon te skupine je najstarija skupina turista, ona od 65-120 godina, a tek onda djeca, odnosno skupine 0-5, 6-11 i 12-17 godina. Na posljednjem mjestu, potvrđujući navedenu tvrdnju da Cres gotovo da nema nikakvog sadržaja za mlade, poput disko klubova, klubova mladih, organiziranih zabava na plažama, i slično, nalazi se dozna skupina od 18 do 24 godine. Iako svojom ponudom otok Cres već izuzetno privlači obitelji s djecom i turiste srednje i starije dobi, i vjerojatno će to i nastaviti, potrebno je uvesti još sadržaja u svoju turističku ponudu, koncentrirati se na gradnju obiteljskih hotela i ostalih smještajnih objekata sa sadržajima prilagođenim djeci i infrastrukturu prilagođene i starijoj populaciji, kako bi konkurirao s ostalim bliskim destinacijama za tu vrstu turizma.

3.3. Kvalitativna analiza sadašnjeg stanja

Kvalitativna analiza sadašnjeg stanja ne odnosi se na kvantitativne podatke o destinaciji, odnosno ne odnosi se na podatke koji se mogu brojčano iskazati, već daje uvid u kvalitativno stanje destinacije, odnosno iskazuje činjenice koje se tiču imidža destinacije, njezine pozitivne i negativne strane koje su važne turistima i posjetiocima pri donošenju odluke za dolazak u destinaciju, ali važna je i za lokalno stanovništvo i potencijalno buduće naseljavanje. Najznačajnija tehnika pri kvalitativnoj analizi sadašnjeg stanja destinacije je SWOT analiza, koja će se u nastavku rada provesti.

SWOT je engleski akronim za snage (Strengths), slabosti (Weaknesses), prilike (Opportunities) i prijetnje (Threats). SWOT analiza je jednostavan i snažan okvir i tehnika za analiziranje snaga i slabosti, prilika i prijetnji s kojima se suočava organizacija i koji joj pomaže da se usmjeri na svoje snage, minimizira prijetnje i kroz kvalitetnu strategiju najbolje upotrijebi prilike koje su

joj dostupne kako bi osigurala konkurentsku prednost.³¹ U idućoj tablici prikazat će se rezultati provedene SWOT analize otoka Cresa.

Tablica 12. SWOT analiza otoka Cresa

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Povoljan geografski položaj • Dobra prometna povezanost s kopnom – dvije trajektne luke • Dobra cestovna povezanost s otokom Lošinjem (Osorski most) • Dobra prometna povezanost unutar grada Cresa • Interventni heliodrom u gradu Cresu • Dobra pokrivenost mobilnih mreža • Primijenjen sustav korištenja obnovljivih izvora energije (Solarna elektrana u Orlecu) • Bogata kulturno-povijesna baština • Prirodna bogatstva • Blizina kopna • Bogatstvo flore i faune i endemskih vrsta, bioraznolikost • Prirodni resurs pitke vode (Vransko jezero) • Kvaliteta zraka • Zaštićena oznaka izvornosti maslinovog ulja • Lojalni gosti i kontinuiran rast dolazaka i noćenja turista • Bogata gastro ponuda autohtonih domaćih proizvoda • Razvijen odgojno-obrazovni sustav; dječji vrtić, osnovna škola i gimnazija (podružnica Srednje škole Ambroza Haračića iz Malog Lošinja) • Subvencioniranje i sufinanciranje prijevoza osnovnoškolske i srednjoškolske djece i studenata do mjesta školovanja • Stipendiranje studenata • Provođenje programa cjeloživotnog obrazovanja u Palači Moise u suradnji sa Sveučilištem u Rijeci • Sve veći broj visokoobrazovanih građana • Mogućnost plaćanja računa i naknada u kriptovalutama • Sustav skladištenja otpada u skladu s održivim razvojem 	<ul style="list-style-type: none"> • Opterećenost prostora i infrastrukture u ljetnim mjesecima • Sezonalnost u turističkom poslovanju • Zastarjelost cesta koje povezuju grad Cres i manja ruralna naselja • Zastarjela i skućena cesta u smjeru od grada Cresa do trajektnog pristaništa Porozine • Nedovoljan broj prometnih linija prema kopnu u zimskim mjesecima • Problem alohtone divljači • Prevelik uvoz radne snage • Nedovoljna valorizacija prirodne baštine • Nedovoljna valorizacija primarnih djelatnosti (ribarstvo, šumarstvo, poljoprivreda,..), a prevelika dominacija turizma • Nedovoljna valorizacija kulturno-povijesne baštine • Nizak udio visokokvalitetne usluge smještaja u ukupnom smještajnom kapacitetu • Nedostatak hotela • Apartmanizacija • Nedostatak visokoobrazovane radne snage za rad u turizmu • „Sunce i more“ kao glavni turistički proizvod • Manjak radne snage i mali kapaciteti doma za starije i nemoćne • Nedostatak sadržaja za mlade • Nedovoljan broj adekvatnih radnih mjesta za visokoobrazovano stanovništvo • Centralizacija grada Cresa u odnosu na ostala naselja • Iseljavanje stanovništva (posebice visokoobrazovanog) • Trend depopulacije • Nedostatak javnih državnih usluga (npr. policijska stanica, porezna uprava, bolnica,..) • Neriješeni imovinsko-pravni odnosi
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> • Uvođenje više linija koje povezuju otok s kopnom • Obnova zastarjelih prometnica • Korištenje više obnovljivih izvora energije • Bolja zaštita prostora i okoliša tijekom trajanja turističke sezone 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagađenje okoliša daljnjim razvijanjem turizma • Prevelika opterećenost prostora • Prevelika potrošnja vode iz Vranskog jezera • Najavljenje klimatske promjene i njihov loš utjecaj na floru i faunu

³¹ Sikavica, P, Bahtijarević – Šiber, F. ; Pološki Vokić, N. (2008.) : Temelji menadžmenta, Školska knjiga, Zagreb

<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj specifičnih oblika turizma (npr.seoski turizam, nautički turizam,..) • Komunikacijske mogućnosti novih informacijskih tehnologija • Razvoj niskotarifnih aviokompanija na području zračnih luka Pula, Rijeka i Lošinj • Razvoj novih turističkih proizvoda temeljenih na valorizaciji kulturno-povijesne baštine • Povećanje broja sadržaja za mlade • Privlačenje novih investicija u svrhu izgradnje visokokvalitetne ponude hotelskog smještaja • Otvaranje novih radnih mjesta za visokoobrazovano stanovništvo • Izgradnja POS (Program poticane stanogradnje) stanova za mlade • 	<ul style="list-style-type: none"> • Izumiranje biljnih i životinjskih vrsta • Smanjenje velikog broja creskih ovaca zbog sve većeg broja divljih svinja • Gospodarska kriza • Zaostajanje za uspješnijim konkurentskim destinacijama i stagnacija u razvoju turističke ponude • Sve veće iseljavanje visokoobrazovanog stanovništva i uvoz strane radne snage • Problem smještaja starijeg stanovništva zbog premalo kapaciteta u staračkom domu
---	---

Izvor: Izrada autora prema: Azra d.o.o. (2016.): Strategija razvoja grada Cresa od 2015. do 2020., <http://www.cres.hr/shared/files/content/k15dz1sqnma.pdf>, preuzeto 13.1.2023.

Tablica 12. prikazuje SWOT analizu otoka Cresa koja služi kako bi se stvorio dojam o njegovim snagama, slabostima, prilikama i prijetnjama. Ona daje uvid u trenutnu situaciju koja na otoku Cresu vlada i na poziciju u kojoj se on kao sama destinacija nalazi. Krenuvši od analize nabrojanih snaga kojima otok Cres raspolaže, može se zaključiti kako većina istih proizlazi iz njegovih geografskih značajki, poput povoljnog geografskog položaja, pogodne klime i specifičnog reljefa. Prirodni resursi, odnosno prirodna bogatstva, osobine su kojima se ne može pohvaliti baš svaka destinacija i to su one čije postojanje ne duguje zahvalnost čovjekovom djelovanju. Upravo su zato prirodna bogatstva resurs koji može diktirati daljnji razvoj destinacije, iskorištavajući njihov potencijal i turistički ih valorizirati ih na održiv način. Povoljni geografski položaj istovremeno podrazumijeva i prometnu dostupnost, odnosno povoljan prometni položaj. Za otok Cres može se sa sigurnošću reći da je dobro povezan s kopnom, zahvaljujući dvjema trajektnim lukama s kojih vožnja do kopna ne traje duže od 30 minuta. Što se tiče samog gospodarstva, najviše se ističe brend creskog ekstra djevičanskog maslinovog ulja koji ima oznaku izvornosti te creska janjetina koja je poznata kao jedna od najposebnijih u Hrvatskoj.

Što se tiče društvenih i kulturnih značajki, važno je spomenuti da se potiče cjeloživotno obrazovanje građana te je stvorena suradnja Palače Moise i Sveučilišta u Rijeci, organizirajući česta gostujuća predavanja stručnih suradnika sa Sveučilišta, a otvoren je za sve građane koji žele sudjelovati. Još jedna snaga otoka, posebice grada Cresa, je modernizacija principa zbrinjavanja otpada, potičući građane za odvajanje i recikliranje te je grad Cres, kao i grad Mali Lošinj, jedan od ekološki naprednijih gradova na Jadranu. Otok Cres općenito je bogat kulturno-povijesnom baštinom te upravo u njezinoj premaloj valorizaciji leži jedna od najvećih

slabosti ovog područja. S obzirom na bogatu i dinamičnu povijest otoka, ostatke raznih vlastelinskih kuća, kapelica, crkava, spomenika i zidina, sa sigurnošću se može reći da se ona premalo promovira kao turistički proizvod. Upravo valorizacija kulturnih objekata i građevina pruža mogućnost da se i tijekom zimskih mjeseci na otoku Cresu turistima pruži proizvod koji ih neće na ovu destinaciju privući samo ljeti. Nastavno na ovu činjenicu, nadovezuje se još jedna slabost, a to je upravo sezonalnost u poslovanju. Turizam se na otoku Cresu bazira na 4-5 ljetnih mjeseci, dok su ostatak godine svi smještajni objekti zatvoreni. S obzirom na takav princip rada, dolazi do iseljavanja stanovništva, posebice visokoobrazovanog radnog kadra za koji na otoku Cresu ne postoji dovoljno kvalitetnih i stabilnih radnih mjesta.

Što se tiče investiranja u gradnju novih smještajnih, ugostiteljskih ili stambenih objekata, slabost otoka Cresa koja dolazi do izražaja su neriješeni imovinsko-pravni odnosi i općenito sustav njihovog rješavanja. Velik broj novih investicija spriječen je upravo iz ovog razloga, jer se mnogim parcelama i građevinskim zemljištima ne zna vlasnik, ili je riječ o velikom broju vlasnika i nemogućnosti dogovaranja o namjeni. Uz snage i slabosti, koji predstavljaju interne faktore, nalaze se još i prilike i prijetnje, koji se odnose na eksterne faktore. Kao neke od važnih prilika mogu se navesti uvođenje efikasnijeg sustava rješavanja imovinsko-pravnih odnosa, koje bi istovremeno dovelo do više investicija u otok Cres. Bolja valorizacija kulturno-povijesne baštine i stvaranje novog turističkog proizvoda koji nije „Sunce i more“ dovelo bi do produženja turističke sezone, a i potencijalnog cjelogodišnjeg turizma. Razvojem cjelogodišnjeg turizma došlo bi do automatskog stvaranja novih radnih mjesta i smanjio bi se odlazak mladih s otoka. Stvaranje sadržaja za mlade i razvoj seoskog turizma doveo bi do privlačenja novog profila gostiju na ovom području. Kao prijetnje, važno je navesti gospodarske krize, od kojih je posljednja bila 2020. godine, uzrokovana koronavirusom i ostavila je negativne posljedice. Klimatske promjene također su jedna od ozbiljnih prijetnji koju se ne bi trebalo zanemariti. S obzirom da otok Cres ovisi o turizmu kao glavnom izvoru prihoda, krize svih vrsta ozbiljna su prijetnja s obzirom da je turizam osjetljiva gospodarska grana. Još jedna prijetnja za turizam otoka Cresa koju se ne smije zanemariti je stalni napredak konkurencije na tržištu, što znači da je jako bitno uvijek biti ukorak s trendovima na tržištu i nastojati biti uspješniji i prepoznatljiviji od konkurentskih destinacija. Kao što su jedna od snaga otoka Cresa prirodna bogatstva, tako je i jedna od prijetnja njihovo uništavanje. Zbog sve većeg broja turista, dolazi i do sve većeg opterećenja i zasićenja prirodnih bogatstava, a kao primjer navest će se Vransko jezero, čijom potrošnjom vode se ono sve više opterećuje i dolazi do opasnosti od presušivanja i zagađenja od strane turista te je potrebno poduzeti preventivne mjere i plan kako da se ta situacija spriječi. Kao posljednja prijetnja navest će se problem divljači koja je na otok

Cres dovezena osamdesetih godina prošlog stoljeća, radi lovnog turizma, no njihovo širenje dovodi do sve manjeg broja creskih ovaca, koje su tisućljećima jedno od najvažnijih bogatstava ovog otoka.

4. Istraživanje stavova ispitanika o razvoju cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu

Kako bi se uspješno proveo i empirijski dio ovog rada, potrebno je provesti istraživanje u kojem će sudjelovati i lokalno stanovništvo otoka Cresa. Cilj je ispitati mišljenja stanovnika koji se bave turizmom o njihovim stavovima o turističkoj destinaciji otoka Cresa, ali i saznati njihovo mišljenje o tome koje lokalne resurse i postojeće manifestacije bi trebalo dodatno valorizirati kako bi cjelogodišnji turizam na Cresu postao stvarnost. Na ovaj način saznat će se stavovi lokalnog stanovništva te donijeti zaključak u kojem smjeru bi se turizam otoka Cresa trebao nastaviti razvijati. U nastavku rada opisat će se detalji istraživanja i analizirat će se rezultati istog.

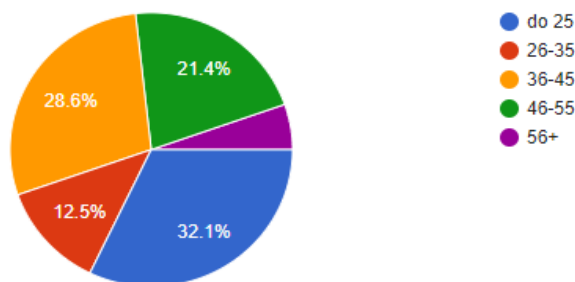
4.1. Uzorak i metodologija istraživanja

U ovom poglavlju opisan je način provedbe empirijskog istraživanja provedenog uz pomoć ispunjavanja upitnika o zadovoljstvu turističkom ponudom otoka Cresa. Obuhvaća 15 pitanja, od kojih je 13 zatvorenih pitanja s ponuđenim odgovorima i 2 pitanja gdje su ispitanici mogli izraziti svoje mišljenje u vezi lokalnih resursa i manifestacija koje bi trebalo (dodatno) valorizirati u svrhu ostvarivanja cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu i smanjenje postojeće sezonalnosti. Upitnik je distribuiran online, uz pomoć programa Google Obrasci. Razdoblje provedbe ovog empirijskog istraživanja trajalo je od 28. siječnja do 14. veljače 2023. godine. Anketa je provedena na 50-ak ispitanika, a ciljana skupina bili su turistički djelatnici otoka Cresa i nositelji turističke ponude, kao i privatni iznajmljivači, rukovoditelji i vlasnici ugostiteljskih objekata.

4.2. Rezultati

Na samom početku ispunjavanja anketnog upitnika nalaze se dva pitanja o demografskoj strukturi ispitanika. Prvo pitanje odnosilo se na starosnu dob ispitanika, a rezultati su prikazani u Grafikonu 3.

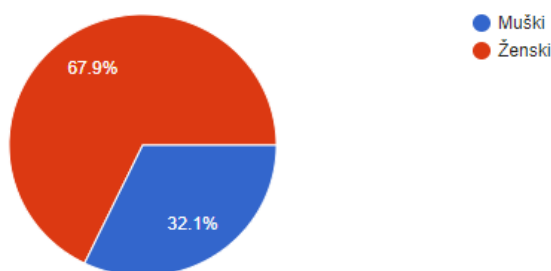
Grafikon 3. Starosna dob

Izvor: Istraživanje autora

Ispitanika starosne dobi od 25 godina ili manje bilo je najviše, točnije 32,1%, a slijedi ih skupina između 36 i 45 godina, njih 28,6%. Ispitanika u dobi između 46 i 55 godina bilo je 21,4%. 12,5% ispitanika bilo je iz dobne skupine od 26-35 godina, a najmanje, točnije 5,4% odgovora je od strane ispitanika dobne skupine 56+.

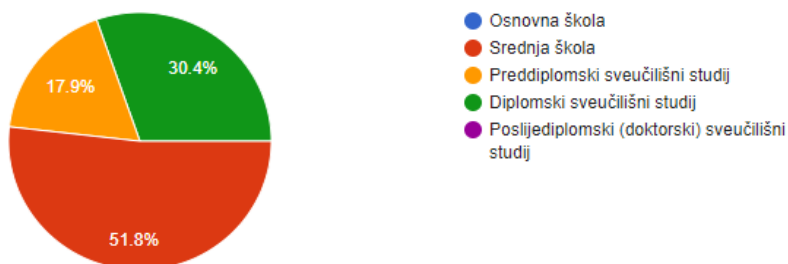
Grafikon 4. Spol

Izvor: Istraživanje autora

Drugo pitanje tiče se informacije o spolu ispitanika te je iz grafa vidljivo da je većina ispitanika ženskog spola, njih 67,9%, dok je muškaraca odgovorilo 32,1%. U idućem, trećem po redu pitanju, cilj je bio saznati stupanj obrazovanja ispitanika, gdje su ponuđeni odgovori bili osnovna škola, srednja škola, preddiplomski sveučilišni studij, diplomski sveučilišni studij i poslijediplomski, odnosno doktorski sveučilišni studij.

Grafikon 5. Stupanj obrazovanja

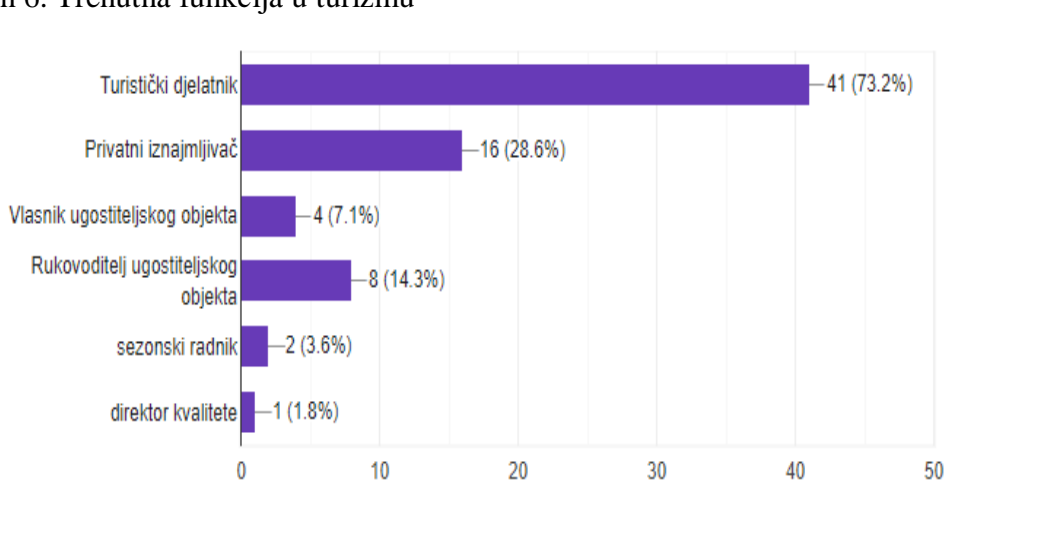

Izvor: Istraživanje autora

Najveći postotak ispitanika ima završeno srednjoškolsko obrazovanje, njih nešto više od polovice, točnije 51,8%. Diplomski sveučilišni studij završilo je 30,4% ispitanika, dok je preddiplomski sveučilišni studij završilo 17,9% njih. Za završen doktorski studij nije bilo nijednog odgovora, kao ni ispitanika koji su završili samo osnovnu školu.

Četvrto pitanje imalo je za cilj saznati funkciju ispitanika u ukupnoj turističkoj ponudi, s obzirom da je ciljna skupina ovog istraživanja upravo radni kadar turizma otoka Cresa. U sljedećem grafikonu prikazani su odgovori ispitanika. Posebnost ovog pitanja je ta što je bila ponuđena mogućnost označavanja više odgovora, s obzirom da je moguće da jedna osoba ima više uloga u turizmu.

Grafikon 6. Trenutna funkcija u turizmu

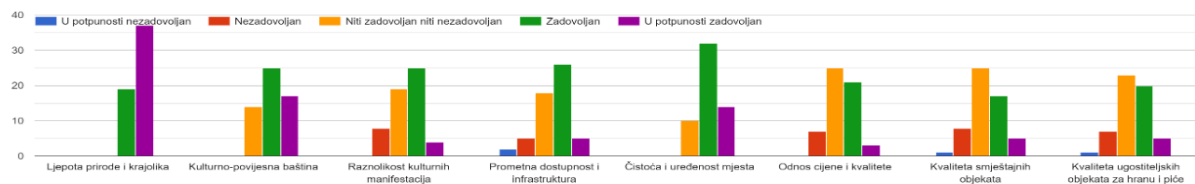
Izvor: Istraživanje autora

Iz grafikona se može iščitati da najveći postotak ispitanika, njih 73,2% spada u kategoriju turističkih djelatnika, dok sljedeći najveći postotak iznosi 28,6%, a odnosi se na privatne iznajmljivače. Na otoku Cresu, uz svoje primarno zaposlenje i glavni izvor prihoda, velik se broj stanovnika bavi iznajmljivanjem turističkih apartmana i soba. Ovo pitanje imalo je mogućnost odabira više odgovora, najviše iz razloga što je samo iznajmljivanje turističkih objekata rijetkim stanovnicima glavno zanimanje. Rukovoditelja ugostiteljskih objekata među ispitanicima bilo je 14,3%, a posljednji od ponuđenih odgovora bio je „Vlasnik ugostiteljskog objekta“ i rezultat je 7,1% ispitanika. Pod odgovorom „Ostalo“ ispitanici su imali mogućnost napisati svoju funkciju u turizmu koja nije nijedan od ponuđenih odgovora te su u toj kategoriji dva odgovora glasila „sezonski radnik“ i jedan odgovor glasilo je „Direktor kvalitete“.

Grafikon 7. prikazuje razinu zadovoljstva ispitanika o nabrojanim elementima turističke ponude otoka Cresa, a odgovori su prikupljeni kroz Likertovu ljestvicu, gdje je najniža razina zadovoljstva „U potpunosti nezadovoljan“, a najviša razina zadovoljstva je „U potpunosti

zadovoljan“. Ponuđeni odgovori, odnosno elementi turističke ponude otoka Cresa bili su: Ljepota prirode i krajolika, kulturno-povijesna baština, raznolikost kulturnih manifestacija, prometna dostupnost i infrastruktura, čistoća i uređenost mjesta, odnos cijene i kvalitete, kvaliteta smještajnih objekata i kvaliteta ugostiteljskih objekata za hranu i piće.

Grafikon 7. Zadovoljstvo elementima turističke ponude

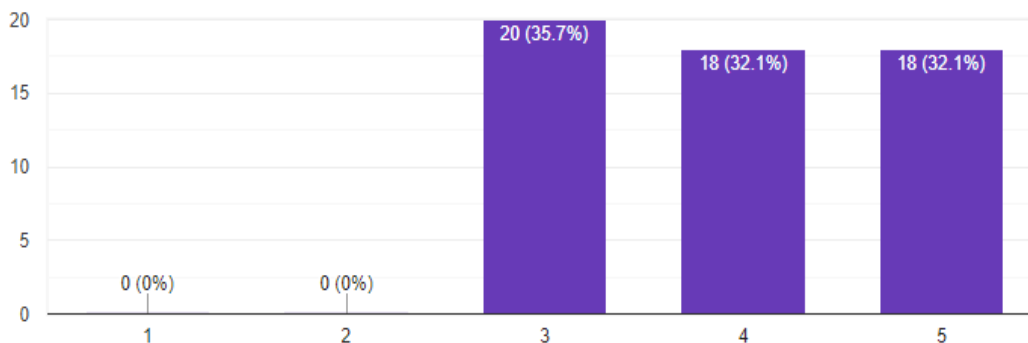

Izvor: Istraživanje autora

Ljepota prirode i krajolika element je za koji su upotrijebljena samo dva odgovora te je 66% ispitanika odgovorilo da je u potpunosti zadovoljno, dok se ostalih 34% odgovora sadržalo u odgovoru „Zadovoljan“. Iz ovih se rezultata može zaključiti koliko je prirodna baština otoka Cresa, unatoč razvijanju turizma i širenju smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta, i dalje jedan od najvažnijih elemenata njegove turističke ponude. Uz ljepotu prirode i krajolika otoka Cresa, još su dva elementa turističke ponude otoka Cresa koji, od strane ispitanika, nisu dobili nijedan negativan odgovor, a to su kulturno-povijesna baština te čistoća i uređenost mjesta. Najviše ispitanika ovim je elementima zadovoljno, u nešto manjem broju ispitanici su u potpunosti zadovoljni, dok pojedini tvrde da nisu niti nezadovoljni niti zadovoljni. Raznolikost kulturnih manifestacija te prometna dostupnost i infrastruktura elementi su turističke ponude kojima su ispitanici, prema najvećem postotku odgovora, zadovoljni, uz, za razliku od prethodno navedenih, poneku negativnu ocjenu. Odgovor „Niti zadovoljan, niti nezadovoljan“ prevladao je u mišljenjima ispitanika za odnos cijene i kvalitete, kvalitetu smještajnih objekata i kvalitetu ugostiteljskih objekata za hranu i piće, a odmah nakon slijedi ga odgovor „Zadovoljan“. Iako u manjini, bilo je i nezadovoljstva pojedinim elementima turističke ponude, pa je tako 8 od 56 ispitanika (14,3%) označilo odgovor „Nezadovoljan“ za raznolikost kulturnih manifestacija i kvalitetu smještajnih objekata te 7 ispitanika (12,5%) za odnos cijene i kvalitete i kvalitetu ugostiteljskih objekata za hranu i piće. Što se tiče odgovora „U potpunosti nezadovoljan“, iz grafikona je moguće vidjeti da je on zastupljen u vrlo malom broju te je najviše prevladao u ocjenjivanju zadovoljstva prometne dostupnosti i infrastrukture, u kojem se 2 od ukupno 56 ispitanika odlučilo za njega. Za kvalitetu smještajnih objekata i kvalitetu objekata za hranu i piće za taj odgovor opredijelio se po jedan ispitanik. Iz analize grafikona može se zaključiti da su ispitanici u najvećem broju uglavnom zadovoljni postojećim elementima turističke ponude

otoka Cresa, a pojedini odgovori ukazuju i na to da, unatoč prisutnom zadovoljstvu, ima mjesta za napredak.

Grafikon 8. Zadovoljstvo radom turističke zajednice

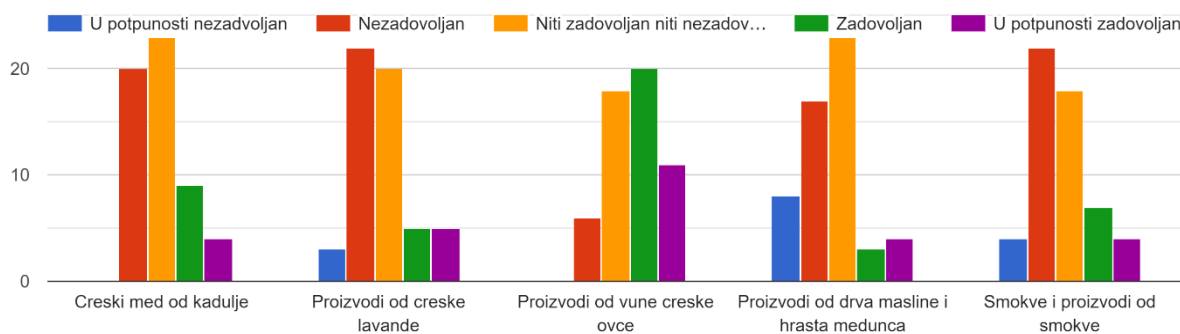

Izvor: Istraživanje autora

Pozitivni odgovori također su prisutni i u sljedećem pitanju, koje se odnosilo na zadovoljstvo ispitanika radom turističke zajednice, u kojem je, kako je vidljivo u grafu, 35% ispitanika odgovorilo da je niti zadovoljno, niti nezadovoljno, 32,1% njih je zadovoljno, a preostalih 32,1% u potpunosti je zadovoljno.

Za razliku od prethodnih grafikona u ovom poglavlju, u kojima prevladavaju uglavnom pozitivni odgovori, idući grafikon prikazuje nešto drukčije rezultate, a radi se o zadovoljstvu ispitanika uključenosti autohtonih proizvoda u turističkoj ponudi otoka Cresa.

Grafikon 9. Zadovoljstvo uključenosti navedenih autohtonih proizvoda u turističkoj ponudi otoka Cresa

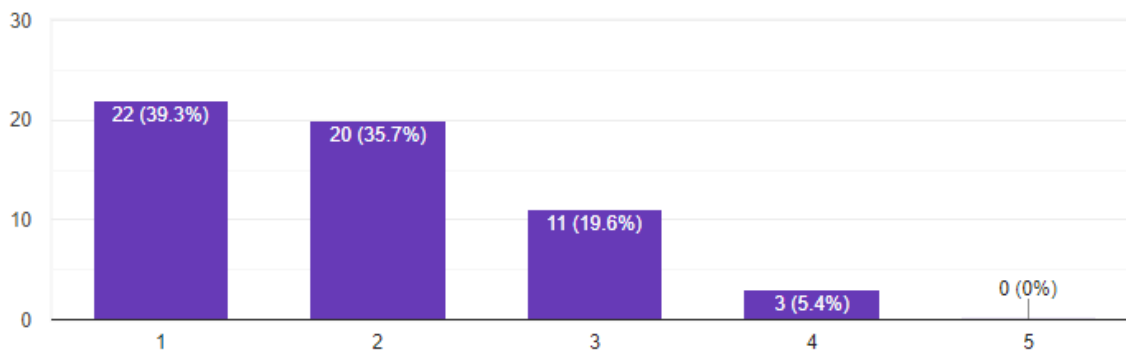

Izvor: Istraživanje autora

Od pet nabrojanih autohtonih proizvoda, jedini čijom prisutnošću u turističkoj ponudi otoka Cresa su ispitanici generalno zadovoljni jesu proizvodi od vune creskih ovaca, čijom se preradom i proizvodnjom raznih suvenira i odjevnih predmeta bavi udruga „Ruta“ sa sjedištem u gradu Cresu. Odgovor „Niti zadovoljan, niti nezadovoljan“ prevladao je kod uključenosti creskog meda od kadulje i proizvoda od drva masline i hrasta medunca, a slijedi ga odgovor

„Nezadovoljan“, dok je u slučaju proizvoda od creske lavande i proizvoda od smokava obrnuto, odnosno prevladao je odgovor „Nezadovoljan“. Prema ovim rezultatima može se zaključiti da su ispitanici prilično nezadovoljni uključenošću navedenih lokalnih autohtonih proizvoda u turističku ponudu otoka Cresa.

Grafikon 10. Zadovoljstvo uključenošću u donošenju odluka o turizmu otoka Cresa

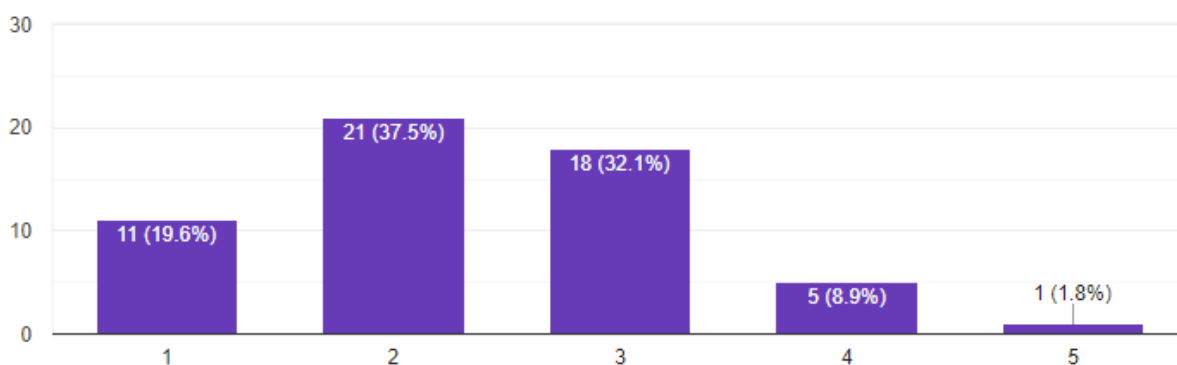

Izvor: Istraživanje autora

Kada se govori o uključenosti turističkih djelatnika, privatnih iznajmljivača, rukovoditelja ugostiteljskih objekata i samih vlasnika ugostiteljskih objekata u donošenje odluka o turizmu otoka Cresa, ispitanici, njih 39,3%, su se u najvećoj mjeri izjasnili kao u potpunosti nezadovoljni, dok se 35,3% ispitanika odlučilo za odgovor „Nezadovoljan“. 19,6% ispitanika nije niti nezadovoljno niti zadovoljno, a 5,4%, odnosno sveukupno tri ispitanika izjasnilo se kao zadovoljno (Grafikon 10.). Ovi rezultati pokazuju da ispitan uzorak osoba otoka Cresa koji sudjeluju u turizmu zapravo nisu gotovo uopće zadovoljni razinom uključivosti u samo donošenje odluka o turizmu otoka Cresa.

Iduće pitanje, odnosno tvrdnja za koju su ispitanici trebali odrediti razinu slaganja, glasilo je: „Turistički radni kadar otoka Cresa dovoljno je obrazovan i sukladno tom obrazovanju dovoljno plaćen za rad u turizmu“.

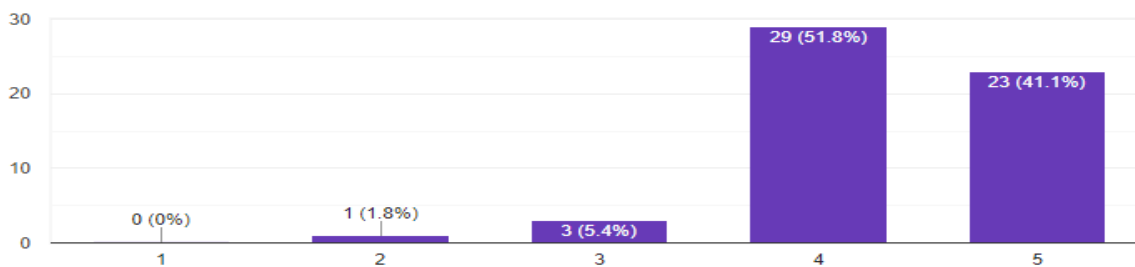
Grafikon 11. Obrazovanje i plaćenost turistički radnog kadra otoka Cresa

Izvor: Istraživanje autora

Iz grafikona 11. je vidljivo da se najmanji postotak ispitanika u potpunosti slaže s tvrdnjom da je turistički radni kadar otoka Cresa dovoljno obrazovan i prema tome dovoljno plaćen za rad u turizmu. S opcijom „Slažem se“ složilo se svega 8,9%. S ukupno 37,5% ispitanika koji se ne slažu, 19,6% koji se uopće ne slažu i 32,1% „neodlučnih“ može se zaključiti da i u području obrazovanosti turističkih i ugostiteljskih djelatnika, ima mjesta za napredak.

Grafikon 12. Potencijal otoka Cresa za razvoj prepoznatljivih manifestacija i izvan glavne turističke sezone

Izvor: Istraživanje autora

S tvrdnjom da otok Cres ima potencijala za razvoj prepoznatljivih manifestacija i izvan glavne turističke sezone složilo se više od polovice ispitanika, njih 51,8%, dok se njih 41,1% u potpunosti slaže. 5,4% ispitanika niti se slaže, niti se ne slaže te je svega jedan ispitanik koji je odgovorio da se ne slaže. Navedeni odgovori dobar su pokazatelj da sudionici u turizmu otoka Cresa, koji su ciljna skupina ovog istraživanja, vide potencijal ovog otoka za razvoj cjelogodišnjeg turizma i iskorištavanja postojećih resursa koje on nudi.

Sljedeća dva pitanja jedina su koja su bila otvorenog tipa i u kojima su ispitanici mogli dati svoja vlastita mišljenja i prijedloge. Prvo pitanje odnosilo se na manifestacije otoka Cresa za koje ispitanici smatraju da bi, uz više raspoloživih sredstava, mogle razviti prepoznatljivost i izvan glavne turističke sezone. U drugom pitanju bilo je moguće navesti postojeće lokalne resurse koje bi, po njihovom mišljenju, trebalo valorizirati kako bi postale prepoznatljiv turistički proizvod ovog otoka.

Što se manifestacija tiče, odgovori su raznoliki te je obuhvaćen velik broj manifestacija otoka Cresa. Navedene su kulturne manifestacije poput Crescendo Jazz Festivala, Lubeničkih glazbenih večeri, Dana Tramuntane i Dana Grada, do sportskih događaja poput plivačkog maratona Memorijal Florio Burburan, Cres Traila i Cres Triatlona. Također, neizostavni su odgovori bili i oni o gastronomskim manifestacijama, od kojih su u više odgovora bile prisutne manifestacije poput Brudetijade, Gulašijade i Dana janjetine. Najviše odgovora odnosilo se na zabavne manifestacije, poput Semnja koji se našao u čak 38 od 56 odgovora. Creski Semenij, kako se na lokalnom dijalektu naziva sajam, a tradicionalno se vezuje uz svetkovinu Gospe Snježne, prvi se put spominje u Dekretu Republike Venecije 14.

kolovoza 1543. Tada je Semenj trajao cijeli tjedan i sve što se tih dana dopremilo u Cres radi prodaje bilo je oslobođeno plaćanja poreza. Kasnije je Semenj reguliran i carskom bulom Franje Josipa iz 1828.godine i održavao se sve do Drugog svjetskog rata. Tradicija održavanja obnovljena je devedesetih godina 20. stoljeća.³² Forma Semnja nakon obnove oblikovala ga je u manifestaciju koja traje ukupno tri dana, točnije od 5.-7. kolovoza. Kroz tri dana trajanja, održava se sajam lokalnih proizvođača koji prodaju svoje domaće proizvode, nastupaju creske klape i bendovi, održavaju se sportske igre, koncerti hrvatskih bendova i posljednji dan, tombola s brojnim nagradama koju organizira Udruga umirovljenika grada Cresa. Idući po redu što se broja odgovora tiče bio je Creski Advent, koji se našao u 27 odgovora. Creski Advent kao manifestacija se obilježava već dulji niz godina, no najveću prepoznatljivost doživio je 2022. godine, uključivši velik broj stanovnika i udruga otoka, ponajviše grada Cresa, koji su imali mogućnost na vlastitim štandovima prodavati proizvode, svaki vikend postojao je plan i program, nastupale su lokalne klape, kao i poznatiji bendovi, lokalni poduzetnici nudili su svoje ugostiteljske usluge pa se tako u svakom trenutku na Adventu moglo nešto pojesti i popiti. Opaska u nekoliko odgovora vezanih uz Advent bila je ta da je nedostajala jedino nadstrešnica kako posjećenost manifestacije ne bi ovisila o vremenskim uvjetima već uvijek bila dostupna za posjećivanje. Od ostalih zabavnih manifestacija, po broju odgovora istaknule su se seoske „fešte“, ponajviše proslava svetog Antona u Orlecu, poznatija kao Antonja, Creska ovca u Orlecu, Festival meha, zatim ribarske fešte u Valunu i Martinšćici, Bejski Tanec u mjestu Beli, na sjevernoj strani otoka te neizostavni Creski karneval, s obzirom da tradicija obilježavanja karnevala u Cresu seže u daleku prošlost.

Semenj i Advent manifestacije su koje su se našle u najviše odgovora, a također su to dvije manifestacije koje su najveću prepoznatljivost i posjećenost te najefikasniju organizaciju obilježile upravo 2022. godine, kad je došlo do promjene u uredu Turističke zajednice. Iz tog, kao i iz mnogih scenarija u organizaciji i izvedbi određenih događaja, može se zaključiti da je čovjek ključ uspjeha u turizmu te da se uz kvalitetan, vrijedan, sposoban i ustrajan radni kadar te potporu Grada i ostalih dionika turističke ponude, sve postojeće manifestacije mogu dignuti na višu razinu.

U idućem pitanju, kao što je već navedeno, ispitanici su mogli, po vlastitom izboru, navesti lokalne resurse za koje smatraju da bi se trebali dodatno valorizirati kako bi mogli uspješnije i efikasnije sudjelovati u turističkoj ponudi otoka Cresa. S 26 od ukupno 56

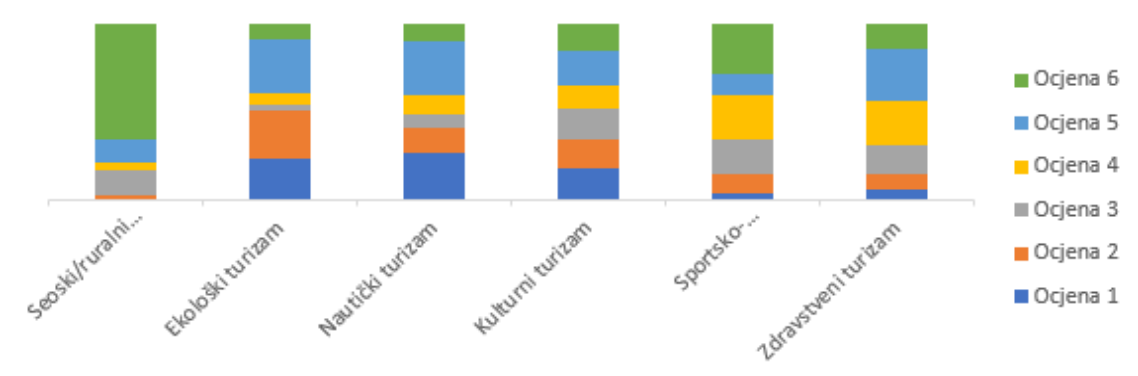
³²Bodulija.net, <https://bodulija.net/creski-semenj-u-novom-ruhu-donosi-puno-odlicne-zabave/>, preuzeto 28.2.2023.

odgovora, seoska domaćinstva našla su se na prvom mjestu. Otok Cres najveći je otok u Hrvatskoj te, uz istoimeno glavno naselje, broji još 25 manjih naselja, od kojih svako priča neku svoju priču, sadrži vlastite običaje i način života, pa tako i seoska domaćinstva. Jedno takvo na Cresu i postoji, i to u mjestu Filozići na području Tramuntane, gdje živi svega jedna obitelj i vlasnici su seoskog domaćinstva pod nazivom Art Farm Filozići, sastojeći se od dvije kuće koje se iznajmljuju turistima, a uz uslugu smještaja, domaćini nude i ponudu jela od lokalno uzgojene hrane, radionicu proizvoda od drva i slično. Art Farm Filozići izvrstan je primjer kako se seosko domaćinstvo može turistički valorizirati, a Cres, sa svojim naseljima i, još važnije, stanovnicima tih naselja, koji i dan danas vode tradicionalan seoski život, usprkos modernizaciji od strane današnjeg svijeta, ima izrazito velik potencijal za dodavanje i te sastavnice u turističku ponudu.

Sljedeći najzastupljeniji odgovor odnosio se na preuređenje postojećih ruševina u staroj jezgri grada Cresa, prenamjenu istih u održive smještajne ili kulturne objekte koji će upotpuniti ukupnu ponudu grada te istovremeno uljepšati izgled stare gradske jezgre i grada općenito. U ponekim odgovorima mogu se naći i specifične građevine na koje se ovaj skupni odgovor odnosi, a to su nekadašnji hotel Cres, Vila Rivijera i Vila Kimen, sva tri objekta koji su dugi niz godina u derutnom stanju i neiskorištenog potencijala. No, specifičnost točno ovih navedenih građevina je ta da su one u vlasništvu privatne firme, a ne u vlasništvu Grada te time njihovo uređenje ovisi o njihovom vlasniku. Šumski putevi i šetnice, posebice oni na području šume Tramuntane, sljedeći su najčešći odgovor, a slijede ih muzeji, npr. Muzej ovčarstva u Lubenicama, muzej u Belom i Creski muzej. Ostali odgovori su raznoliki i pojavljuju se uglavnom po jednom ili dva puta, a to su: ostaci crkvice i kapelica, postojeći spomenici, primarne djelatnosti (poljoprivreda, maslinarstvo, ovčarstvo, lov i ribolov), poluotok Tarej, otok Zeča, plaže, šetalište, zdravstveni turizam i slično. Kao i za manifestacije, tako je i za lokalne resurse bilo nekoliko odgovora u kojima piše da sve postojeće sastavnice turističke ponude otoka Cresa moraju biti više valorizirane.

Sljedeće pitanje, trinaesto po redu, nudilo je ispitanicima šest specifičnih oblika turizma te su, ocjenama od 1 do 6, trebali rangirati navedene oblike turizma od onog čiji bi razvoj najviše podržali (ocjena 6) do onog čiji bi najmanje podržali ili ne bi uopće (ocjena 1). Ponuđeni specifični oblici turizma bili su: seoski turizam, ekološki turizam, nautički turizam, kulturni turizam i sportsko-rekreacijski turizam.

Grafikon 13. Rangiranje specifičnih oblika turizma prema prioritetu razvijanja na otoku Cresu

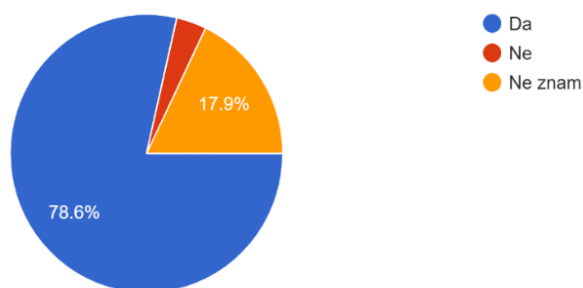

Izvor: Istraživanje autora

Iz grafikona 13 je vidljivo da je seoski turizam dobio najviše ocjena 6, njih čak 37 od ukupno 56, odnosno 66,07%, što još jednom potvrđuje da je seoski turizam nešto što bi stanovnici otoka Cresa podržali. Za ekološki turizam, kao i za nautički, vladaju podvojena mišljenja, pa je tako broj visoke ocjene 5 gotovo izjednačen s brojem ocjene 1, što znači da ispitanici nemaju univerzalno mišljenje vezano uz ove oblike turizma, već im se vlastite preferencije u njihovom slučaju razlikuju. Broj odgovora za razvoj kulturnog turizma gotovo je jednak za svaku ponuđenu ocjenu. Sportsko-rekreacijski turizam od 56 je ocjena dobio najviše onih s brojem 6, a za dva odgovora manje slijedi ga ocjena 4, a kod zdravstvenog turizma prevladava ocjena 5, što pokazuje da je i to jedan od oblika turizma kojeg određeni broj ispitanika podržava.

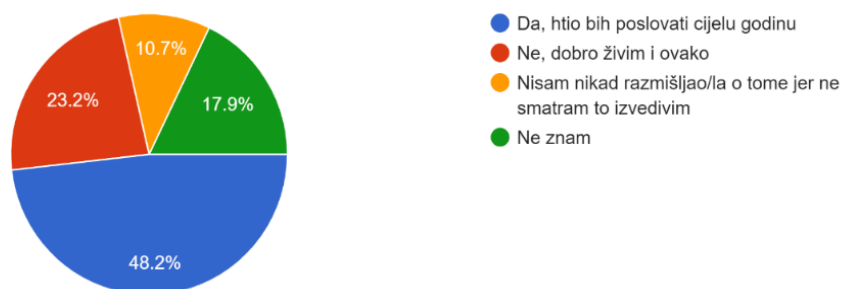
Posljednja dva pitanja ovog anketnog upitnika ponovno su pitanja zatvorenog tipa, a tiču se mišljenja ispitanika o tome smatraju li da bi se turizam otoka Cresa bolje razvijao da ugostiteljski i smještajni objekti rade tijekom cijele godine te koja je njihova vlastita preferencija u vezi toga, odnosno bi li voljeli raditi u turizmu tijekom cijele godine.

Grafikon 14. Bolji razvitak otoka Cresa pod okolnošću da ugostiteljski i smještajni objekti rade tijekom cijele godine

Izvor: Istraživanje autora

Grafikon 15. Želja za radom u turizmu tijekom cijele godine

Izvor: Istraživanje autora

Iz grafikona 14. i 15. je vidljivo da 78,6% ispitanika smatra da bi se turizam otoka Cresa bolje razvijao da su ugostiteljski i smještajni objekti, kako je navedeno iznad, otvoreni tijekom cijele godine, 17,9% ispitanika odlučilo se za odgovor „Ne znam“, dok se ostatak, 3,6% stanovnika ne slaže s tom tvrdnjom. 48,2% ispitanika, nešto manje od polovice, odgovorilo je da bi voljelo poslovati u turizmu tijekom cijele godine, 23,2% smatra da „dobro živi i ovako“ te im nije potrebno dulje poslovanje u turizmu nego dosad, 10,7% stanovnika odgovorilo je da nije nikad razmišljalo o toj opciji jer ju ne smatraju izvedivom, a 17,9% stanovnika odlučilo se za odgovor „Ne znam“. U istraživanju je sudjelovalo sveukupno 56 ispitanika od kojih su 67,9% činile žene, a najzastupljenija dobna skupina bile su osobe do 25 godina starosti, u postotku od 32,1%. Dobna skupina koja je sljedeća po velikoj zastupljenosti bila je ona između 36 i 45 godina starosti s 28,6%. Više od polovice ispitanika ima završenu samo srednju školu, odnosno srednje je stručne spreme. S obzirom da je istraživanje provedeno na ispitanicima koji rade u turizmu, ovaj podatak pokazuje da je postotak visokoobrazovanog turističkog radnog kadra otoka Cresa dosta malen. Među ispitanicima najveći postotak čine turistički djelatnici, njih 73,2%. S obzirom da je pitanje o funkciji u turizmu nudilo mogućnost označavanja više odgovora, tako je određeni broj ispitanika označio da je i turistički djelatnik ili rukovoditelj, ali i privatni iznajmljivač. Mogućnost označavanja više odgovora je prisutna u ovom pitanju iz razloga što je turizam svestrana djelatnost i nerijetko se događa da jedna osoba u njemu sudjeluje u više funkcija odjednom. U idućem pitanju, ispitanici su imali zadatak označiti razinu zadovoljstva elementima turističke ponude otoka Cresa. Najviša razina zadovoljstva prevladala je za ljepotu prirode i krajolika, čistoću i uređenost mjesta te za prometnu dostupnost i infrastrukturu, dok je najmanja razina zadovoljstva u elementima ponude kao što su odnos cijene i kvalitete te kvaliteta smještajnih i ugostiteljskih objekata. Ispitanici su u velikoj mjeri izrazili i svoje zadovoljstvo radom turističke zajednice, što je za svaku destinaciju pozitivna okolnost. Što se tiče uključenosti autohtonih domaćih proizvoda otoka Cresa u ukupnu turističku ponudu, ispitanici su generalno zadovoljni jedno proizvodima od

ovčje vune, dok je za sve ostale ponuđene proizvode razina zadovoljstva niska, odnosno da su premalo uključeni u ukupnu turističku ponudu.

Što se tiče uključenosti u donošenje odluka u turizmu, najviše ispitanika je nezadovoljno te u tom pogledu ima mjesta za napredak. S obzirom na „neodlučnost“ ispitanika o tome je li turistički radni kadar otoka Cresa dovoljno obrazovan i sukladno tome dovoljno plaćen, može se zaključiti da je to nešto o čemu možda ne razmišlja velik postotak mještana ovog otoka, no postoji mogućnost da će se to promijeniti s vremenom. Ipak, s činjenicom da otok Cres ima potencijala za razvoj manifestacija i izvan glavne turističke sezone, većina ispitanika se složila, a kao manifestacije koje bi, prema njihovom mišljenju, možda trebalo dovesti na neku višu razinu svakako su Semenj, gastronomske manifestacije, Advent, seoske fešte, a prema nekim odgovorima, sve postojeće. Isto tako, što se lokalnih resursa tiče, gotovo polovica ispitanika smatra da se seoska domaćinstva trebaju u većoj mjeri valorizirati. S obzirom da otok Cres broji sveukupno 26 naselja, seoskih domaćinstava ne nedostaje, a njihova valorizacija bio bi dobar primjer održivog turizma. Na otoku Cresu samo je jedno seosko domaćinstvo koje postoji u turističku svrhu, a potencijal za njegov uspješniji razvoj izuzetno je velik. Drugi najzastupljeniji odgovor odnosi se na obnovu i prenamjenu ruševnih građevina, posebice u staroj jezgri grada. Kao oblik turizma čiji bi razvoj ispitanici najviše podržali na otoku Cresu to je nedvojbeno seoski turizam, što je još jedan pokazatelj kako su seoska područja malih otočkih mjesta zapravo važan resurs za budući razvoj turizma ovog područja. 78,6% ispitanika odgovorilo je kako smatra da bi turizam otoka Cresa bio uspješniji da smještajni i ugostiteljski objekti rade kroz cijelu godinu, dok je istovremeno želja za radom u turizmu tijekom cijele godine izbor za manje od polovice ispitanika. Iz istraživanja se svakako može zaključiti da turistički radnici koji su u njemu sudjelovali imaju perspektivu za boljitak razvoja turizma otoka Cresa te da bi, ako im se za to pruži prilika, postoji mogućnost da bi uspješno sudjelovali u donošenju turističkih odluka ovog područja.

5. Smjernice budućeg razvoja cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu

Nakon analize ispunjenih anketnih upitnika, analize sadašnjeg stanja ponude i potražnje te analize postojećih strateških dokumenata za razvoj otoka Cresa, potrebno je donijeti određene smjernice na kojima bi otok Cres mogao temeljiti svoj daljnji turistički razvoj. Kao što je već više puta u radu rečeno, najveći i najznačajniji lokalni resurs koji otok Cres ima jesu gotovo netaknuta prirodna bogatstva; bogatstvo hrastovih i borovih šuma, stoljetnih maslinika, čisto more i uredne, nezagađene plaže. Osim toga, Cres je izuzetno bogat kulturno-povijesnom baštinom, spomenicima graditeljstva, crkvicama i kapelama te arheološkim lokalitetima.

Analizom sadašnjeg stanja otoka Cresa, posebice SWOT analizom, moguće je odrediti što su snage, slabosti, prilike i prijetnje ove destinacije i na temelju toga donijeti zaključak na kojem može temeljiti daljnji razvoj. Važno je napomenuti da se najveći dio sadržaja i događanja ovog otoka nalazi u gradu Cresu, glavnom administrativnom središtu, čime se može zaključiti da je sam otok prilično centraliziran. Za daljnji razvoj turizma, posebice cjelogodišnjeg, važno je proširiti turističku ponudu diljem svih naselja i time istovremeno smanjiti zasićenje i opterećenost grada Cresa tijekom turističke sezone. Da bi se to postiglo, potrebno je poduzeti određene korake, a jedan od važnijih koraka svakako je obnova cesta diljem cijelog otoka i uvođenje frekventnijih linija koje povezuju sva creska naselja. Kad bi došlo do decentralizacije otoka, postojala bi veća mogućnost za razvoj nekih novih oblika turizma, kao što je to seoski, odnosno ruralni turizam, čiji je razvoj podržan od strane mnogih sudionika u provedenom istraživanju autorice.

U distribuiranom upitniku, ispitanicima se postavilo pitanje da poredaju specifične oblike turizma od onog koji bi u najvećoj mjeri podržali, do onog čiji razvoj na otoku Cresu bi u najmanjoj mjeri podržali ili ne bi podržali uopće. Za seoski, sportsko-rekreacijski i kulturni turizam najveći je broj ispitanika koji bi ih u velikoj mjeri podržao kao oblik turizma koji bi bio dio turističke ponude otoka Cresa. Upravo su ovi odgovori, s naglaskom na seoski turizam koji je prevladao, pokazatelji činjenice kako su prirodna i kulturno-povijesna baština otoka Cresa na visokoj razini te su gotovo potpuno neiskorištenog potencijala.

Seoski, odnosno ruralni turizam, odnosi se na skup naziva za različite aktivnosti i oblike turizma koji se javljaju izvan gradova i onih područja na kojima se razvio masovni turizam. On je uvjetovan turističkim atrakcijama koje se nalaze u ruralnim područjima. Važnost ruralnog turizma ogleda se prije svega u vrlo važnoj interakciji poljoprivredne proizvodnje, one

tradicionalnih proizvoda, prezentiranja tradicije, tradicijske gastronomije i turističkih usluga, te korištenju već postojećih resursa.³³ Ciljana skupina turista kojima bi seoski turizam bio namijenjen je ponajviše gradsko stanovništvo koje traži bijeg od svakodnevnog užurbanog načina života u velikim gradovima. Ovim oblikom turizma čovjek se vraća prirodi, ali i pristupačnosti visokokvalitetnih domaćih proizvoda, prirodno zdravoj hrani za kojom je potražnja u velikim razvijenim sredinama vrlo visoka. U isto vrijeme, pomaže se lokalnom proizvođaču kupnjom njegovih proizvoda, a ponekad se pomogne i u fizičkom radu koji je sam po sebi atrakcija jer turisti mogu osjetiti onaj pravi doticaj s prirodom dok istovremeno sudjeluju u proizvodnji. Postoji nekoliko oblika ruralnog turizma, a razlikuju se prema ponudi, odnosno uslugama koju nude, pa tako postoje oni u kojima se nude samo usluga smještaja, samo usluga prehrane ili kombinacija toga dvoje, koja sadrži oboje. Isto tako, razlika postoji i u ponudi smještaja, gdje se pojavljuju: smještaj u tradicionalnoj seoskoj kući, u obiteljskom seoskom hotelu, seoskim sobama i apartmanima tradicionalne arhitekture te sobama i apartmanima moderne arhitekture.³⁴ Sa svojih 26 naselja, u kojima se u gotovo svima stanovnici bave uzgojem ovaca, koza, pčelarstvom, te mnogi žive pravi seoski život bez gradske užurbanosti, a u velikom broju bave se i iznajmljivanjem turističkih apartmana i soba, otok Cres ima veliki potencijal za razvoj seoskog turizma i stvaranjem jedne nove sastavnice u ukupnoj turističkoj ponudi i izvan glavne turističke sezone.

Što se tiče sportsko-rekreacijskog turizma, treba naglasiti kako je on na otoku Cresu posljednjih godina sve popularniji. Sportsko-rekreacijski turizam poseban je oblik turizma, koji je nastao odnosom turizma i sporta u kojemu sport postaje ne samo sadržaj, nego često i glavni motiv za putovanje u određene turističke destinacije. Naime, sport je oduvijek bio važan dio u životu pojedinca te u suvremenom turizmu postaje jedan od ključnih motiva kod odabira destinacije radi veće potrebe za zdravim i aktivnim načinom života. Već u antičko doba sport je pokretao ljude na putovanja, no danas je sport u turizmu dobio mnogo širu ulogu te njegova uloga više nije samo uloga objekta promatranja, nego sport sve više postaje važan sadržaj boravka u turističkom odredištu i turisti sve češće postaju aktivni sudionici u različitim sportskim aktivnostima.³⁵ Zahvaljujući sportskim udrugama i rekreativnim društvima, već više

³³ Jelinčić, D.A., Demonja, D., Ružić, P. (2011): Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima, *Društvena istraživanja*, 20 (3 (113)), 905-907. <https://doi.org/10.5559/di.20.3.17>, preuzeto 25.4.2023.

³⁴ Martinez J. M. G., Martin J. M. M., Fernandez J. A. S., Mogorron – Guerrero H.(2019.): An analysis of the stability of rural tourism as a desired condition for sustainable tourism, *Journal of Business Research*, 2019., str. 27.

³⁵ Bartoluci, M. i suradnici (2004): Menadžment u sportu i turizmu. Zagreb: Ekonomski fakultet - Kineziološki fakultet

od deset godina na otoku Cresu organiziraju se razni „trekkovi“, triatloni, plivački maratoni i slično. Upravo su te udruge, u suradnji s turističkim dionicima otoka Cresa, Turističkom zajednicom i Gradom, prepoznali potencijal ovog područja za razvoj ovog oblika turizma. Otok Cres prepun je raznih uspona, šumskih puteva i šetnica, na čijem se označavanju i raskršćivanju vrijedno radi, te mnogi turisti na ovaj otok dolaze upravo iz rekreativnih razloga te da bi iz užurbanih sredina pobjegli u netaknutu prirodu u svrhu ne samo fizičkog, nego i psihičkog odmora.

Kulturni turizam predstavlja svako putovanje osoba izvan mjesta stalnog boravka, u potpunosti ili djelomično potpuno motivirano interesom za povijesno-umjetničko i znanstveno nasljeđe posjećene destinacije, jednom riječju njezinom kulturom.³⁶ Što se tiče kulturnog turizma otoka Cresa, potrebno je uvesti veći broj izložbi u Creskom muzeju, kao i u muzejima diljem otoka, poput Muzeja ovčarstva u Lubenicama i Muzeja u sklopu oporavilišta za bjeloglave supove u Belom. Također, potrebno je uvesti i više vođenih tura diljem otoka kako bi turisti mogli upoznati sve kulturne i povijesne spomenike koji su najbolji pokazatelj dinamične povijesti ovoga otoka.

³⁶ Silberberg, T. (1995.): Cultural tourism and business opportunities for museums and heritage sites, Tourism management, Vol. 16, No.5, str. 361- 365

Zaključak

Tema ovog diplomskog rada je analiza lokalnih turističkih resursa u svrhu razvoja cjelogodišnjeg turizma na otoku Cresu, uz Krk najvećem hrvatskom otoku.

Sami turistički resursi čine preduvjete razvoja turizma nekog područja, a sastoje se od prirodno-geografskih i društveno-geografskih čimbenika. Prirodno-geografskih čimbenika na otoku Cresu definitivno ne nedostaje, s obzirom da je to otok ugodne, mediteranske klime, krškog reljefa, očuvanih plaža i velikog bogatstva flore i faune. Jedan od glavnih motiva za dolazak turista u destinaciju otok Cres upravo je odmor i rekreacija, a otok Cres zbog mnoštva prirodnih bogatstava upravo je destinacija za takav tip turizma. Osim prirodno-geografskih, tu su i društveno-geografski čimbenici od kojih se ističu kvaliteta života, stanje infrastrukture i gospodarstvo.

Upravo sinergija ovih dvaju vrsta čimbenika čini otok Cres prepoznatljivom turističkom destinacijom i pridonosi njegovom daljnjem turističkom razvoju. Početak turizma na otoku Cresu seže u daleku 1845. godinu, izletničkim putovanjem parobrodom iz Rijeke, a nastavlja se razvijati i do današnjeg dana, svake godine dobivajući na popularnosti i prepoznatljivosti i privlačeći sve veći broj turista. Turizam je s vremenom postao glavni izvor prihoda ovog otoka, dok su primarne djelatnosti poput ribarstva, poljoprivrede i šumarstva izgubili na važnosti i sve se manje otočana bavi njima. Glavni turistički proizvod koji otok Cres nudi svojim posjetiteljima, odnosno turistima, je „Sunce i more“. Da bi mogao konkurirati s ostalim obalnim destinacijama, potrebno je turistima ponuditi više turističkih proizvoda osim toga, a na stvaranju novih turističkih proizvoda, kako bi se turizam razvijao i izvan glavne turističke sezone, rade turistički dionici ovog otoka, Turistička zajednica i Grad Cres.

U radu je provedena i analiza sadašnjeg stanja otoka Cresa, u kojima su uključene analiza ponude i potražnje. Analizirani su podaci dolazaka i noćenja od 2017. do 2021. godine, gdje je 2019. godina rekordna po broju. Iako je 2020. bila godina pandemije koronavirusa, prema podacima iz 2021. vidljivo je da se stanje dolazaka i noćenja vraća na staro i da će svaka sljedeća godina biti još bolja i uspješnija. Noćenja i dolasci analizirani su, osim općenito, i prema naseljima otoka Cresa, prema zemljama dolaska turista te prema dobnim skupinama. Iz analize je vidljivo da je najveći turistički promet ostvaren u gradu Cresu, a, iako s velikom razlikom, slijede ga Martinšćica i Valun. Najbrojniji gosti već su dugi niz godina Nijemci, a dozna skupina koja najviše posjećuje destinaciju otok Cres je ona od 45 do 54 godine.

Ovaj rad sastoji se od teorijskog i empirijskog dijela, pa je tako u sklopu njega provedeno i istraživanje kojim se nastojalo prikupiti mišljenja lokalnog stanovništva, točnije lokalnog

stanovništva zaposlenog u turizmu, o destinaciji otoka Cresa, njihovom zadovoljstvu turističkom ponudom, o broju zaposlenih u turizmu i njihovom razinom obrazovanja, i slično. Također, u pitanjima otvorenog tipa ispitanici su mogli dati svoje prijedloge o turističkim resursima za koje smatraju da bi ih se trebalo valorizirati u većoj mjeri, te o manifestacijama za koje smatraju da bi se trebalo dovesti na višu razinu. Odgovori su bili mješoviti, a istaknuo se razvoj seoskog turizma za koji se najveći broj ispitanika složio kako bi činio kvalitetnu sastavnicu ukupne turističke ponude otoka Cresa i kako bi produljio turističku sezonu.

Na otoku Cresu oduvijek je izražena sezonalnost u turističkom poslovanju. Većina turista otok Cres posjeti tijekom ljetnih mjeseci, odnosno tijekom lipnja, srpnja i kolovoza, a ako su povoljni vremenski uvjeti, ponekad i tijekom rujna. Otok Cres, zahvaljujući prirodnom bogatstvu koje posjeduje i bogatoj kulturno-povijesnoj baštini koja je rezultat dinamične povijesti, ima potencijala za razvoj cjelogodišnjeg turizma. „Sunce i more“ oduvijek je glavni turistički proizvod ovog područja, no ono može ponuditi mnogo više. Na otoku Cresu održavaju se razne manifestacije koje ga čine prepoznatljivim, a stručni radni kadar Turističke zajednice i Grada udruženo radi da bi svaku manifestaciju doveo na zavidnu razinu, što prepoznaju i lokalno stanovništvo i turisti. Zahvaljujući i svojem šumskom bogatstvu, brojnim šumskim putevima, stazama i usponima, otok Cres prava je lokacija za razvoj sportsko-rekreativnog turizma, a zahvaljujući velikom broju manjih naselja, ima velikog potencijala za razvoj seoskog turizma. Vodeći se smjernicama iz postojećih strateških dokumenata, statistikom i uspoređujući se s uspješnijom konkurencijom, otok Cres može postati jedna od najpoznatijih i najprepoznatljivijih obalnih destinacija, a vodeći se načelima održivog razvoja, razvoj turizma neće narušiti kvalitetu života lokalnog stanovništva niti devastirati okoliš destinacije.

Bibliografija

1. Angelevska-Najdeska, K., Martinoska, S. (2017.): Tourist resources valorisation through the market mechanism, *Iss.10*, str. 131.-141.
2. Azra d.o.o. (2016.): Strategija razvoja grada Cresa od 2015. do 2020., <http://www.cres.hr/shared/files/content/k15dz1sqnma.pdf>, preuzeto 13.1.2023.
3. Bartoluci, M. i suradnici (2004): Menadžment u sportu i turizmu. Zagreb: Ekonomski fakultet - Kineziološki fakultet
4. Bilen, M., Bučar, K. (2004.): Osnove turističke geografije, Mikrorad, Zagreb
5. Bilen, M. (2006.): Turizam i prostor- Ekonomsko-geografski aspekti turističke valorizacije prostora u turizmu, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac
6. Blažević, I. (1999.): Cres-Lošinj : šarmantni zapadnokvarnerski otoci, Zagreb : Art studio Azinović
7. Blažević, I., Knežević, R. (2006.): Turistička geografija Hrvatske, FT HM, Opatija
8. Bodulija.net, <https://bodulija.net/creski-semenj-u-novom-ruhu-donosi-puno-odlicne-zabave/>, preuzeto 28.2.2023.
9. Coccorese P, Pellecchia A (2006): Local tourism features in Italy: a binomial logit analysis. *Tourism Economics* 12(1): 565–583.
10. Cimerfraj.hr: „Održivi turizam – što to zapravo znači?“, <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/odrzivi-turizam>, posjećeno 7.4.2023.
11. Državni zavod za statistiku (2022.); Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021, Zagreb, <https://podaci.dzs.hr/media/ixpn5qzo/si-1711-popis-stanovnistva-kucanstava-i-stanova-2021-prvi-rezultati-po-naseljima.pdf>, preuzeto 20.1.2023.
12. Dujmović, M. (2019). Komercijalizacija kulturne baštine u turizmu, *Socijalna ekologija*, 28(2), <https://doi.org/10.17234/SocEkol.28.2.3>, preuzeto 1.3.2023.
13. Izvješće direktorice Turističke zajednice grada Cresa za 2020.godinu, preuzeto 10.3.2023.
14. Jadranski suhozidi (2011.): Cres, <http://www.dragodid.org/jadranski-suhozidi-cres/comment-page-1/>, preuzeto 4.2.2023.
15. Jelinčić, D.A., Demonja, D., Ružić, P. (2011): Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima, *Društvena istraživanja*, 20 (3 (113)), 905-907. <https://doi.org/10.5559/di.20.3.17>, preuzeto 25.4.2023.
16. Kušen, E. (2002.): Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb
17. Magaš, D., Vodeb, K. i Zadel, Z. (2018): Menadžment turističke organizacije i destinacije. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
18. Martinez J. M. G., Martin J. M. M., Fernandez J. A. S., Mogorron – Guerrero H.(2019.): An analysis of the stability of rural tourism as a desired condition for sustainable tourism, *Journal of Business Research*, 2019.
19. PPLR (2015.): Studija krajobraza otoka Cresa, Cres
20. Sikavica, P, Bahtijarević – Šiber, F. ; Pološki Vokić, N. (2008.) : Temelji menadžmenta, Školska knjiga, Zagreb

21. Silberberg, T. (1995.): Cultural tourism and business opportunities for museums and heritage sites, *Tourism management*, Vol. 16, No.5, str. 361- 365
22. Stipanović, C. (2006.): *Koncepcija i strategija razvoja u turizmu – sustav i poslovna politika*, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija
23. Stražičić, N. (1997.): Cresko-lošinjsko otočje : geografska obilježja, *Geografski horizont*, God.43
24. Tsartas, P., Despotaki, G., Sarantakou, E., (2016): New Trends for Tourism Products: The Issue of Tourism Resources, <http://jotr.eu/index.php/tourism-management/131-tourism-resources>, preuzeto 21.5.2023.
25. TZ Grada Cresa, Program rada i financijski plan za 2022.godinu, preuzeto 21.3.2023.
26. Vukonić, B. (2020.): Programiranje turističkog razvoja i njegov odnos prema prirodnim resursima, *Mjera*, 2(3), <https://hrcak.srce.hr/259159>, preuzeto: 1.3.2023.

Popis tablica, grafikona i slika

Tablice:

Tablica 1. Podjela prirodnih turističkih resursa	3
Tablica 2. Podjela društvenih turističkih resursa	4
Tablica 3. Zaštićena kulturno-povijesna baština otoka Cresa	12
Tablica 4. Stanovništvo otoka Cresa po mjestima prema Popisu stanovništva 2021.godine	13
Tablica 5. Stanovništvo otoka Cresa po starosti prema Popisu stanovništva 2021.godine	15
Tablica 6. Smještajni kapaciteti otoka Cresa 2019. i 2020.godine	21
Tablica 7. Turistički dolasci od 2017. do 2021. godine prema vrstama objekta	22
Tablica 8. Turistička noćenja od 2017. do 2021.godine prema vrstama objekta	23
Tablica 9. Ostvaren turistički promet u komercijalnom smještaju prema državi dolaska turista u razdoblju od 01.01. do 31.10.2019./2021.	24
Tablica 10. Turistički promet u komercijalnom smještaju	25
Tablica 11. Ostvareni dolasci i noćenja po mjestima od 01.01. do 31.10.2019./2021.....	27
Tablica 12. SWOT analiza otoka Cresa	30

Grafikoni:

Grafikon 1. Ostvareni dolasci po dobnim skupinama turista u razdoblju od 01.01. do 31.12.2021.	28
Grafikon 2. Ostvarena noćenja po dobnim skupinama turista u razdoblju od 01.01. do 31.12.2021.	28
Grafikon 3. Starosna dob.....	35
Grafikon 4. Spol	35
Grafikon 5. Stupanj obrazovanja	35
Grafikon 6. Trenutna funkcija u turizmu.....	36
Grafikon 7. Zadovoljstvo elementima turističke ponude.....	37
Grafikon 8. Zadovoljstvo radom turističke zajednice	38
Grafikon 9. Zadovoljstvo uključenosti navedenih autohtonih proizvoda u turističkoj ponudi otoka Cresa	38
Grafikon 10. Zadovoljstvo uključenosti u donošenju odluka o turizmu otoka Cresa	39
Grafikon 11. Obrazovanje i plaćenost turistički radnog kadra otoka Cresa.....	39
Grafikon 12. Potencijal otoka Cresa za razvoj prepoznatljivih manifestacija i izvan glavne turističke sezone	40
Grafikon 13. Rangiranje specifičnih oblika turizma prema prioritetu razvijanja na otoku Cresu	43
Grafikon 14. Bolji razvitak otoka Cresa pod okolnošću da ugostiteljski i smještajni objekti rade tijekom cijele godine	43
Grafikon 15. Želja za radom u turizmu tijekom cijele godine	44